

TARTU ÜLIKOOL
Majandusteaduskond
Rahvamajanduse instituut

Sander-Mel Mellikov

**ELUKINDLUSTUSE ARENGUT BALTI RIIKIDES MÕJUTANUD
TEGURID**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: vanemteadur Jaan Masso

Tartu 2012

Soovitan suunata kaitsmisele

(juhendaja J. Masso)

Kaitsmisele lubatud “ “..... 2012. a.

Majanduse modelleerimise õppetooli juhataja prof. T. Paas

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

(töö autori allkiri)

SISUKORD

Sissejuhatus	5
1. Elukindlustuse olemus ja arengut mõjutavad tegurid	8
1.1. Ülevaade elukindlustuse olemusest.....	8
1.2. Elukindlustuse arengut mõjutavad tegurid	15
1.3. Elukindlustuse mõju majandusarengule	20
2. Elukindlustusturu arengut mõjutavad tegurid Balti riikides.....	26
2.1. Elukindlustusturu analüüs Balti riikides.....	26
2.2. Elukindlustuse prognoosimudel.....	36
2.3. Elukindlustusega seotud inimestega läbi viidud intervjuud	44
Kokkuvõte	48
Viidatud allikate loetelu	51
Lisad.....	57
Lisa 1. Ülevaate Balti riikide SKP kasvutempo aastatel 1998- 2010	57
Lisa 2. Töötute osakaalu muut Balti riikides aastatel 1998- 2010.....	57
Lisa 3. Inflatsioon Balti riikides aastatel 1998- 2010	57
Lisa 4. Balti riikide alampalgad eurodes aastatel 1999-2010.....	58
Lisa 5. Jõusolevate elukindlustuslepingute arv kolmes Balti riigis	58

Lisa 6. Balti riikide rahvaarvud aastatel 2000-2010	59
Lisa 7. Balti riikide elukindlustusseltside poole teenitud brutopreemiad ja makstud nõuded eurodes aastatel 1999-2010	59
Lisa 8. Erinevate elukindlustusliikide tähtsus kogu elukindlustusest Eestis.....	60
Lisa 9. Erinevate elukindlustusliikide tähtsus kogu elukindlustusest Leedus	60
Lisa 10. Erinevate elukindlustusliikide tähtsus kogu elukindlustusest Lätis	60
Lisa 11. Vähemalt keskharidusega täiskasvanute (25–64-aastaste) osatähtsus aastatel 1999-2010.....	61
Lisa 12. Oodatav eluiga sünnimomendil aastatel 1999-2010.....	61
Lisa 13. Aastane keskmine palk eurodes aastatel 1999-2010	61
SUMMARY	62

SISSEJUHATUS

Pikaajaline majandusareng toob kaasa SKP suurenemise, vähendab vaesust ja tööpuudust ning inimeste vahelist ebavõrdsust. Samuti suurendab inimeste valikuvõimalusi läbi parema haridus- ning tervisehoiusteemide arendamise. Samal ajal ei ole majandusareng pidevalt positiivne ja kasvav vaid seda mõjutab majandusaktiivsuse perioodiline kõikumine. Elukindlusturg on aga tugevalt seotud nii pikaajalise majanduskasvu kui ka majandusaktiivsust väljendavate näitajate ajas korduvate perioodiliste kõikumistega, mille käigus läbitakse nii tõusu kui ka langusfaas. Samuti on teada, et majandusarengu jaoks on oluline finantssektori areng ehk ka kindlustussektori areng. Elukindlustus kui osa kindlustussektorist on aga viimase neljakümne aastaga kasvanud üheks olulisemaks osaks finantssektoris, olles üks peamisi investeringute finantseerimise allikaid. Autor kasutab oma bakalaureusetöös kolme Balti riigi elukindlustusturgu. Balti riikide elukindlustusturu kasutamine antud analüüsis on sisuliselt loogiline, kuna kõigil kolmel turul on olnud sarnane stardipositsioon, samuti on mõjutanud elukindlustusturgu sarnased probleemid ning on läbitud ka sarnased majandustsüklid. Samuti tuleb tähelepanu pöörata sellele, et elukindlusturgu analüüsivaid ja võrdlevaid töid on viimasel ajal vähe ilmunud ning suurem osa olemasolevaid töid on vananenud informatsiooniga. Eelnevatele aspektidele põhinedes on püstitatud ka töö eesmärk.

Töö eesmärgiks on välja selgitada peamised Balti riikides elukindlustuse arengut mõjutavad tegurid.

Uurimisülesanded on järgmised:

- Selgitada elukindlustuse olemust ja mõisteid
- Käsitleda elukindlustuse arengut mõjutavaid tegureid
- Anda ülevaade majanduse ja elukindlustuse arengu seoseid uurinud töödest ja teoreetilistest seisukohtadest ning varasematest empiirilistest uuringutest.

- Analüüsida Balti riikides elukindlustusturul toimunud muutusi ja kindlustusliikide arengut.
- Võrrelda Eesti, Läti ja Leedu elukindlustusturgude arengut
- Küsitluse ja regressioonianalüüsiga välja selgitada peamised Balti riikide elukindlustuse arengut mõjutanud tegurid.

Töö koosneb kahest osast, teoreetilisest ning empiirilisest analüüsist. Teoreetilises osas selgitab autor elukindlustuse olemust ja mõisteid, tuginedes David Blandi (1996) ning Aare-Matti Inglise (2002) poolt ilmunud teostele. Lisaks sellele käsitleb töö autor oma bakalaureusetöö teoreetilises osas elukindlustusturgu mõjutavaid tegureid. Mõjutegurite analüüsi puhul tugineb töö autor Carmichael'i ja Pomerleano (2002), Browne ja Kim (1993) ning Hussels, Ward ja Zurbrueggi (2008) teostele. Teoreetilisest osast saadud mõjutegurid kasutab töö autor ära empiirilises osas, kus viiakse läbi regressioonanalüüsis, tänu millele saame teada, millised tegurid mõjutavad peamiselt elukindlustuse arengut Balti riikides. Samuti uurib töö autor, kuidas elukindlustusturg, kui osa finantssektorist mõjutab majandusearengut üldiselt.

Empiirilises osas alustab töö autor Balti riikide elukindlustusturu analüüsiga. Analüüsitavaks perioodiks on 2000-2010. Eelnevalt mainitud perioodil võrdleb töö autor jõusolevate elukindlustuslepingute suhet kogurahvaarvu, mis annab ülevaate elukindlustuse populaarsusest kolmes Balti riigis. Samuti uurib töö autor elukindlustusseltside poolt teenitud brutopreemiate muutusi ning elukindlustuse kahjususe taset. Uurimismeetodiks on valitud kirjeldav graafiline analüüs. Empiirilises osas viiakse läbi ka varasemalt mainitud regressioonanalüüs, kus kasutatakse selliseid selgitavaid muutujaid nagu oodatav eluiga, alampalk, keskmine palk, SKP, inflatsioon, keskmine haridustase ja töötusemäär. Regressioonanalüüsi läbi viimiseks kasutatakse tarkvaraprogrammi SPSS. Regressioonmudel peaks andma meile vastuse, mis on peamiselt mõjutanud Eesti, Läti ja Leedu elukindlustuse arengut viimasel üheteistkümnel aastal. Lõpetuseks viidi läbi kaks intervjuud, esimene intervjuueeritav oli Imre Madison, kes on Mandatum Life Insurance Balti riikide tegevjuht ning teiseks intervjuueeritavaks oli Taivo Saar, kelle puhul on tegemist Ergo elu- ja ravikindlustuse juhiga. Mõlema intervjuueeritava käest küsiti viis küsimust, eesmärgiks saada elukindlustusega seotud inimeste arvamus Balti riikide elukindlustuse arengu kohta.

Empiirilises analüüsis kasutatavad andmed kogus töö autor Eesti, Läti ja Leedu kindlustuse aastaraamatutest, statistikaametist, ning Eurostati koduleheküljelt. Andmed olid suhteliselt kergesti kättesaadavad, mis muutis ka regressioonanalüüsi läbiviimise mugavamaks. Oluliselt keerulisem oli teoreetilises osas kasutatava kirjanduse leidmine kuna sobivaid teoseid on vähe ja suhteliselt raskesti kättesaadavad.

Lõpetuseks tahaksin tänada Imre Madisoni ja Taivo Saart, et nad leidsid aega vastata küsimustele niivõrd täpselt ja põhjalikult. Kuid kõige suuremad tänusõnad lähevad välja töö juhendajale, vanemteadur Jaan Massole, kelle juhendamisel antud töö valmis.

1. ELUKINDLUSTUSE OLEMUS JA ARENGUT MÕJUTAVAD TEGURID

1.1. Ülevaade elukindlustuse olemusest

Kindlustuse ja kindlustustegevuse mõisteid on defineeritud erinevalt. Näiteks prof. Uno Mereste on Majandusleksikonis kindlustuse mõistet avanud kolmel erineval viisil (Mereste 2003: 366):

- Kindlustust saab käsitleda kui süsteemi juhuslikel asjaoludel kindlustusvõtjale tekkiva ainelise või moraalse kahju rahaliseks hüvitamiseks;
- Kindlustust saab käsitleda kui tagatist, et katta teatava sündmuse toimumisel tekkiv kahju või välja makstav summa, mida vastavate lepingute sõlmimise kaudu kindlustusandjad müüvad kindlustusvõtjatele;
- Kindlustus võib käsitleda ka kui institutsionaalselt majandusharu, mille moodustavad kindlustusasutused.

Kindlustustegevusena mõistab U. Mereste (*Ibid*) kindlustuslepingute sõlmimist, nende alusel tulude laekumist ja hüvitiste maksmist ning kõigi sellega seotud asutuste ja inimeste töö korraldamist. Eesti Finantsinspeksioon (Eesti Finantsinspeksioon ... 2011) käsitleb kindlustustegevusena kindlustuslepingu alusel kindlustusvõtja või kindlustatu osalist või täielikku riskide ülevõtmist kindlustusandja poolt. Praegu Eestis kehtiva kindlustustegevuse seaduse kohaselt (Kindlustustegevuse ... 2011) on kindlustustegevus selline tegevus, mis on suunatud kindlustuslepingu või edasikindlustuslepingu sõlmimisele või jõus hoidmisele. Kindlustuse eriliigiks on edasikindlustus (*reinsurance*). Edasikindlustuseks nimetatakse sellist kindlustuslepingut, mille kindlustaja sõlmib edasikindlustusandjaga, tasudes talle kokkulepitud kindlustusmakse ja mille kohaselt edasikindlustusandja võtab kohustuse maksta kindlustusandjale hüvitist seoses kindlustusandja ja kindlustusvõtja vahel sõlmitud kindlustuslepingu

järgse kindlustusjuhtumiga. Edasikindlustusel on kaks alamliiki: kahjukindlustuse edasikindlustus ja elukindlustuse edasikindlustus (Eesti Kindlustusseltside Liit... 2009)

Kindlustustegevuses osaleb mitu osapoolt: kindlustusandjad, kindlustusvõtjad ja kindlustusvahendajad. Kindlustusandja on äriettevõtte, kelle põhiliseks ja püsivaks tegevuseks on kindlustusjuhtumi toimumise tõttu tekkinud kahju hüvitamine või kokkulepitud rahasumma maksmine (Eesti Finantsinspeksioon ... 2011). Kindlustusvõtja on kas füüsiline või juriidiline isik, kes sõlmib kindlustusandjaga (kindlustusseltsiga) kindlustuslepingu ja kes seaduse või kindlustuslepingu alusel on kohustatud tasuma kindlustusmakseid ning kellele kindlustusandja on kindlustusjuhtumi korral kohustatud välja maksma kindlustussumma või hüvitise (*Ibid.*). Kindlustustegevuse seadusega (§ 130) on nimetatud kindlustusvahendajaks isik, kes tasu eest tegeleb kindlustuse vahendamise, nendeks on kindlustusmaaklerid ja kindlustusagendid. Kindlustusmaakleri või –agendi ülesandeks on välja selgitada kliendi kindlustushuvi, informeerida teda kindlustuslepingu erinevatest võimalikest variantidest, tingimustest, piirangutest ning kindlustusmaksete suurustest.

Kindlustuse keskseks objektiks on risk. Enamik inimestele tähendab risk mingit ebakindlust või kahju tõenäosust, mis võib tekkida ootamatu olukorra juhul. Kindlustamise eesmärgiks on riskide maandamine ootamatute sündmuste puhul. Risk on defineeritud erinevate autorite poolt erinevalt (Bland 1996: 9):

- risk on ebasooda sündmuse toimumise võimalus;
- risk on tulemuslike riskide kombinatsioon;
- risk on ennustamatus- tendents, et tegelikult tulemused võivad erineda ennustatust;
- risk on kahju tekkimise ebakindlus;
- risk on kahju tekkimise võimalus.

Riskifaktoriks nimetatakse tegureid, mis võivad mõjutada tulemust. Riskifaktorid iseenesest kahju ei tekita, kuid nad võivad põhjusliku riski toimumisel järgnevat kahju suurendada või vähendada. Riskifaktor võib olla kas objektiivne või subjektiivne. Objektiivne riskifaktor on seotud riski füüsiliste omadustega nagu ehituse konstruktsioon või tehase valve olemasolu. Subjektiivne riskifaktor sõltub tulemust

mõjutada võivast inimtegurist. See oleneb tavaliselt kindlustatud isiku suhtumisest. (Bland 1996: 13) Subjektiivse riskifaktori alla käib ka moraalirisk. Moraalirisk tuleneb asümmeetrilisest informatsioonist kindlustusandja ja kindlustusvõtja vahel (Hölmstrom 1979: 74). Elukindlustuses esineb moraalirisk näiteks inimeste hooletumas suhtumises oma tervisesse kui neil on tervisekindlustus. Samas võib moraaliriski defineerida järgmiselt: moraalirisk tekib kui inividid, kes omavad informatsiooni mis teistele teada pole või võtavad ette tegevusi, mis suurendavad halbade tulemuste tõenäosust.

Kindlustustegevuse juures tuleb kokku puutada veel järgmiste mõistetega (Statistikaamet 2011): kindlustusmakse (summa, mida kindlustusvõtja maksab kindlustuse eest, mille varasem nimetus oli kindlustuspreemia) ja kindlustushüvitis (summa, mis tuleb kindlustuse andjal välja maksta tekkinud kahjude hüvitamiseks). Sõlmitavates kindlustuslepingutes määratakse sageli ka kindlustusvõtja omavastutuse suurus. Omavastutuse näol on tegemist kokkulepitud osaga kahjust, mille eest kindlustusvõtja on ise vastutav ning, mis ei kuulu kindlustusseltsi poolt hüvitamisele. Omavastutuse liigid on proportsionaalne ja fikseeritud summas omavastutus. (Kindlustamine... 2006)

Kindlustustegevust ja selle järelvalvet reguleerib Eestis kindlustustegevuse seadus, mis võeti vastu esimest korda 05. novembril 1992. aastal. Seaduse viimane versioon hakkas kehtima 01.01.2005. (Kindlustustegevus ... 2011) Kindlustustegevuse seaduse esimese peatüki § 7 järgi on Eestis esindatud järgmised kindlustuse vormid: vabatahtlik, kohustuslik ja sundkindlustus. (Kindlustustegevuse ... 2011) Elukindlustuse näol on tegemist vabatahtliku kindlustusliigiga. Vabatahtlik on selline kindlustusliik, mille puhul kindlustuslepingu sõlmimise kohustus ei tulene seadustest. Kui isik on seadusega sätestatud korras kohustatud sõlmima kindlustuslepingu, on tegemist kohustusliku kindlustusega. (*Ibid*)

Elukindlustus kuulub üheselt mõistetavalt finantsteenuste pakkumise maailma. Elukindlustus on eraldatud nii kahjukindlustusest kui ka muudest alternatiivsetest investeerimisvõimalustest nii õiguslike kui tehniliste põhimõtete poolest. (Inglis 2002: 17) Enamikus majanduslikult arenenud riikides on elukindlustuse turuosa osatähtsus majanduses kahjukindlustuse omast suurem. Elukindlustuse eesmärgiks on kindlustatu

või temast majanduslikult sõltuvate isikute tavapärase elustandardi tagamine mingi riski realiseerumisel. (Inglis 2002: 18)

Elukindlustuspoliisid rajanevad kindlustatu elule ja need tuleb välja maksta selle inimese surma korral. Seetõttu tuleb nimetada see inimene, kelle elule poliis rajatakse ja hinnata surma risk poliisi kehtivuse vältel päris läbirääkimiste alguses. Kindlustatuks nimetatakse inimest, kes poliisi sõlmib ja kes on poliisi algupärane omanik. (Bland 1996: 155)

Elukindlustuspoliisid võib D. Blandi järgi (1996: 155-157) jagada järgnevasse alltoodud kategooriasse.

- Enda elu kindlustuspoliis- sellisel juhul langevad kindlustatu ja elu, millele poliis on rajatud, ühte. Näiteks võib pere toitja osta sellise poliisi hoolitsemaks ülalpeetavate eest oma enneaegse surma korral.
- Teise isiku elu kindlustuspoliisid- sellisel juhul on poliis sõlmitud teise nimetatud isiku elu peale, eeldusel muidugi, et selle isiku elu suhtes on olemas kindlustushuvi. Nii näiteks võib ülalpeetav võtta poliisi ülalpidaja elu peale.

Kindlustuspoliis on dokument, mis kinnitab kindlustuslepingu olemasolu. Seega ei saa käsitleda poliisi kogumislepinguna, sest juhul kui kindlustusleping on tühine ei taga poliis kindlustusvõtjale kindlustuskaitset. Poliis on eelkõige kinnituseks selle kohta, et kindlustusleping on juba sõlmitud, kuid kindlasti ei ole kindlustuspoliis kindlustuslepingu kehtivuse eelduseks. (Lahe 2007: 66)

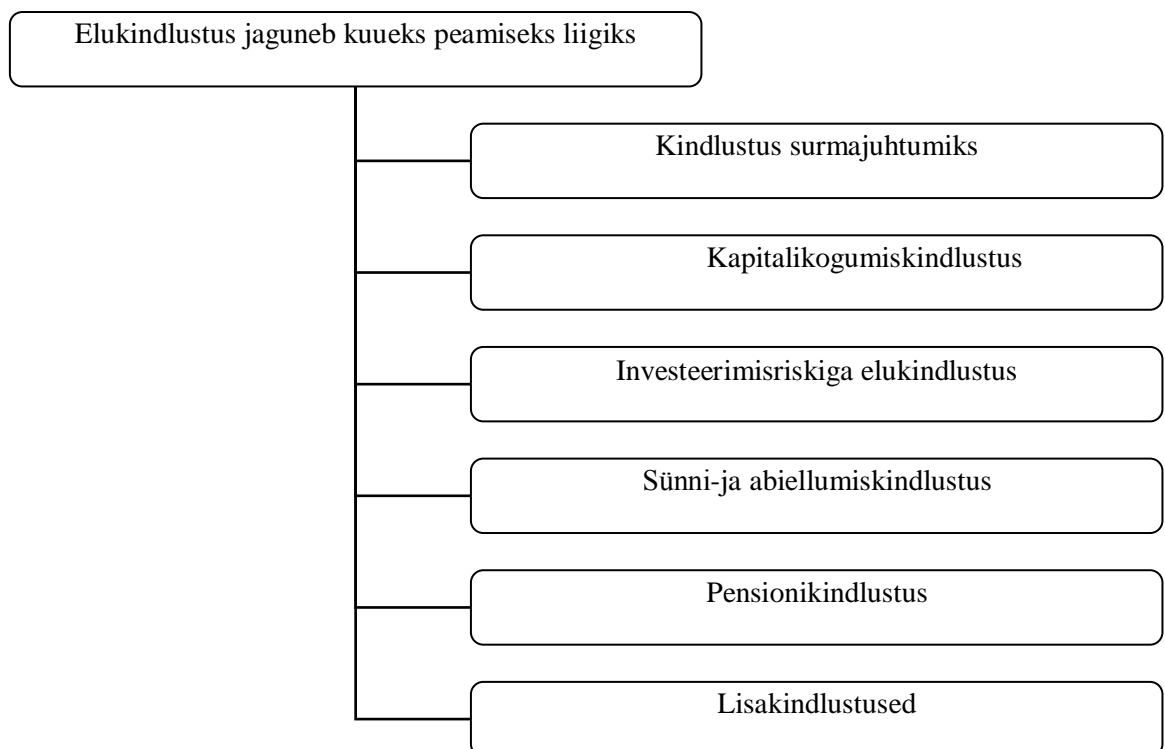
Poliisil peavad olema märgitud järgmised andmed (Bland 1996:158).

- Kindlustusvõtja ning kindlustatud isiku nimi ja aadress, kui tegemist ei ole esitajapoliisiga.
- Kindlustusliik, kindlustusriskide loetelu ja kindlustusjuhtumist teatamise tähtaeg.
- Kindlustussumma või selle arvutamise alused.
- Lepingu jõustumise ning kindlustuskaitse aeg.

Poliis on ainult osa elukindlustuslepingust. Elukindlustusleping koosneb kindlustusvõtja (ja kindlustatu) poolt allkirjastatud kindlustusavaldusest ja lisadest: elukindlustuse üle-

ja eritingimustest, lisakindlustuse tingimustest ja muudest poliisi lisana kirjalikult vormistatud dokumentidest. (Bland 1996:158)

Kindlustuslepingu sõlmimise eelduseks on huvi kaitsta ennast ootamatutest ja ettenägematutest sündmustest tulenevate kahjulike tagajärgede eest. See tähendab, et lepingu sõlmimise eelduseks on kindlustushuvi (Kindlustamine... 2006). Üldiselt sõlmivad inimesed elukindlustuslepingud kas ülalpeetavate kaitseks oma enneaegse surma korral või investeringuna mingi tulevase rahalise vajaduse katteks.

Joonis 1. Elukindlustuse kuus peamist liiki (autori koostatud)

Kindlustus surmajuhtumiks sõlmitakse, et tagada kindlustuse ostja poolt nimetatud soodustatud isikule kindlustuse ostja surma korral toimetuleku- ja valuraha. Kindlustusjuhtumiks on kindlustatu surm. Selle kindlustusliigi levinum alamliik on laenukindlustus. Sellisel juhul kindlustab pangalt laenu võtnud isik oma elu ning surma korral maksab pangale laenujäägi tagasi kindlustusselts, mitte pärijad. (Elukindlustuse ... 2008)

Kapitalikogumiskindlustus jaguneb kolmeks liigiks: puhas üleelamiskindlustus, lastekindlustus ning surma- ja üleelamiskindlustus. Kapitalikogumiskindlustus hõlmab lepinguid, mille kindlustusjuhtumiks on kindlustatu surm lepingu kehtivuse ajal või kindlustatu elamine kindlustusperioodi lõpuni. See tähendab, et selts kohustub tegema väljamakseid juhul, kui kindlustatu sureb lepingu perioodil või saabub lepingus märgitud tähtajal perioodi lõpp. (Inglis 2002: 100) Tagastusväärtuse saab leping samadel kriteeriumitel kui eluaegne kindlustus surmajuhtumiks ning hüvitise väljamaksmine soodustatud isikule toimub tavaliselt ühekordse summana. Kapitalikogumiskindlustuse leping võib sisaldada lisanduvat kasumit, mille suurus sõltub kindlustusandja tegevuse edukusest. Lisakasumit mittetaotlevad lepingud annavad kindlustatule ainult garanteeritud tulu (Kindlustusandjate ... 2005).

Lastekindlustus hõlmab iseseisvaid kapitalikogumiskindlustuse lepinguid alaealistele, kus hüvitisi makstakse lepingus näidatud lapsele välja tema täisealiseks (või muu lepingus kokku lepitud vanuseks) saamisel. (Kindlustusandjate ... 2005) Lastekindlustuse lepingus määratletakse tavaliselt kindlaks määratud intress, millele lisandub sõltuvalt seltsi majandusaasta tulemustest kasumiosa (Inglis 2002: 105). Kui kindlustatu sureb enne kindlustusperioodi lõppu, siis ei kuulu hüvitis väljamaksmisele ja leping lõpetatakse tagastusväärtuse maksimisega. (Kindlustusandjate ... 2005) Lapsekindlustusega võtab kindlustusselts endale enamasti kohustuse hakata kindlustusvõtja surma korral ise tasuma kindlustusmakseid. See tähendab, et kindlustusandja kohustuste tekkimise tõenäosus on otseselt seotud kindlustusvõtja käitumisega (Inglis 2002: 105).

Kui kindlustusjuhtumiteks on nii kindlustatu surm kindlustusperioodi jooksul kui ka kindlustatu elamine kindlustusperioodi lõpuni, on tegemist surma- ja üleelamiskindlustusega (Kindlustusandjate ... 2005)

Sünnikindlustus ja abiellumiskindlustus hõlmab alaealisele lapsele tehtud lepinguid, kus hüvitis makstakse välja kindlustatu abiellumisel (abiellumiskindlustus) või lapse sünnitamisel (sünnikindlustus) hiljemalt lepingus kindlaksmääratud ajal, näiteks 25-aastaseks saamisel. Kindlustusvõtja surma korral jätkub leping maksevaba kindlustusena, kindlustatu surma korral makstakse välja lepingu tagastusväärtus. (*Ibid*)

Annuiteet hõlmab lepinguid, mille kindlustusjuhtumiks on kindlustatu jõudmine kokkulepitud vanuseni, surm või invaliidistumine kogumisperioodil või pärast selle lõppu ja hüvitis makstakse perioodiliste kindlaksmääratud konstantsete, suurenevate või vähenevate maksetena kindlustatule või soodustatud isikule kas kindlustatu surmani, lepingus kokku lepitud kindlustusperioodi lõpuni või garanteeritud perioodi lõpuni. (Kindlustusandjate ... 2005) Annuiteeti maksed võivad toimuda kord poolaastas, kvartalis või kuus. Seda võib maksta ette või tagantjärgi. Tagantjärgi makstavad annuiteedid võivad olla kas: proportsioonita või proportsiooniga. Proportsioonita leping ei maksa selle perioodi eest midagi, mis algas viimase osamakse tasumisega. Proportsiooniga annuiteet sooritab proportsionaalse makse seoses viimase makse tasumise ja surma vahelise perioodiga (Bland 1996: 156- 158).

Annuiteetide erinevad liigid on järgmised: (Gerber 1995: 35-44)

1. Kohese annuiteet puhul saab kindlustatu ühekordse makse vastu iga-aastased maksed kogu ülejäänud elu jooksul. Antud maksete sooritamise ajalist pikkust ei saa elukindlustusselts ilmselgelt ette määrata, kuna kindlustatu võib surra pärast mõnede osamaksete saamist kuid ka elada väga vanaks.
2. Edasi lükatud annuiteedi puhul lükatakse maksete sooritamise alguskuupäev edasi mingile tulevasele kuupäevale. Kui kindlustatu sureb edasilükkamisperioodi jooksul, maksab kindlustusselts tasutud preemiad tagasi. Sellist annuiteeti saab ka osta regulaarsete maksete tasumisega edasilükkamise perioodi jooksul.
3. Ajutise annuiteedi korral on lepinguga kindlaksmääratud kuupäev, mille saabumisel annuiteedi osamaksed lõpetakse automaatselt.
4. Garanteeritud annuiteet puhul on tegemist kohese annuiteediga, mis on garanteeritud miinimumperioodi vältel, sõltumata sellest, millal kindlustatu sureb.

Pensionikindlustus: Pensioni näol on tegemist lepingu alusel makstava rahasummaga, mida kindlustusselts hakkab maksuma, kui on saabunud kindluslepingus kindlaks määratud tähtaeg. Olenevalt riigist on kindlustuslepingus määratud tähtaeg erinev. Üldjuhul makstakse pensionit kord kuus või kvartalis. Võimalikud on ka kokkulepped aastapensioni maksmiseks. Pensioni suurus sõltub pensioni maksmise alguse ajaks kogunenud kindlustusväärtusest. (Inglis 2002: 108-109)

Lepingus võib sätestada niinimetatud garanteeritud perioodi, mille jooksul kohustub kindlustusselts tegema pensioni väljamakseid soodustatud isikule. Kuni kindlustatu surmani on soodustatud isikuks kindlustatu ise, hiljem võivad arvesse tulla ka teised isikud. Lepingutingimustega võib sätestada, et soodustatud isikutele makstakse välja kindlustussumma ainult kindlustatu surma korral enne pensioniperioodi saabumist. (*Ibid*)

Näiteks Eestis on kolmesambaline pensionisüsteem. Kui esimene samm on kohustuslik kõikidele Eesti Vabariigi kodanikele, siis teine samm ehk kogumispension on kohustuslik kõikidele, kes on sündinud alates 1983. aastast. Kolmanda samba puhul on tegemist täiendava kogumispensioniga. Kolmandaks sabaks on eelfinantseerimisele tuginevad täiendavad kogumispensioniskeemid, mille osalemist riik ergutab maksusoodustusega. III samm katab kahte sotsiaalset riski: vanadus ja töövõimetus (Leetma *et al* 2004: 6).

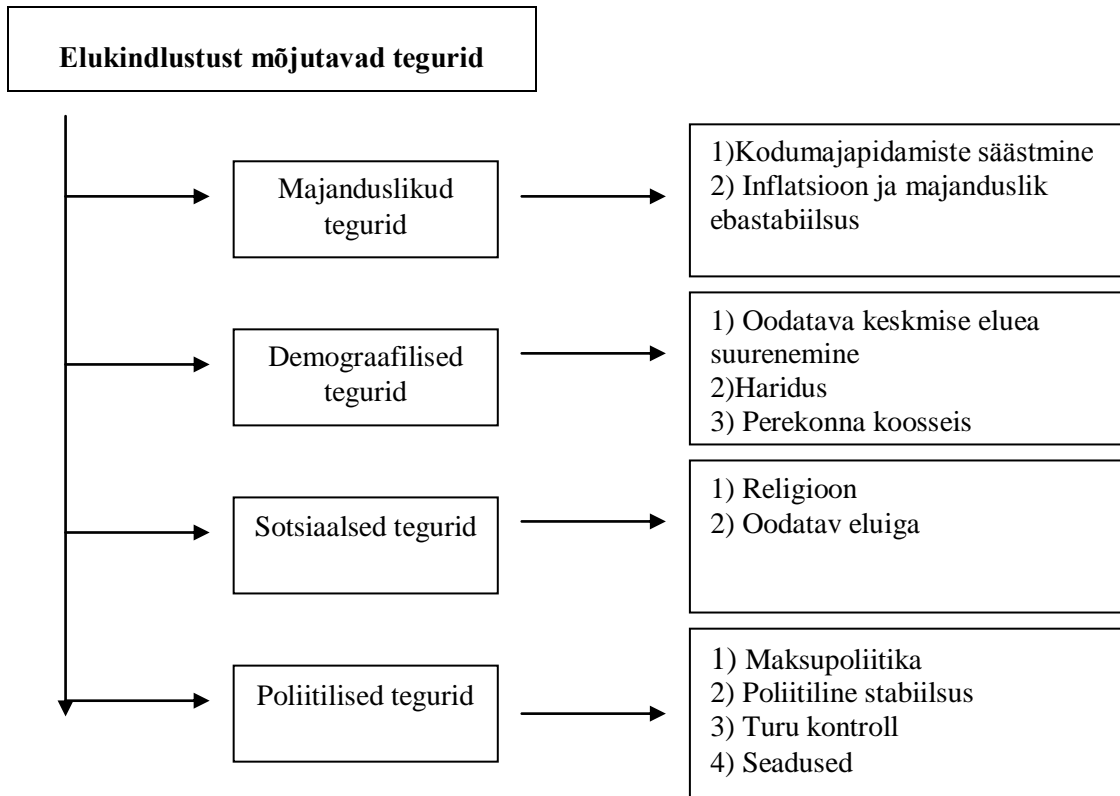
Investeeringisriskiga elukindlustus hõlmab lepinguid, mille kindlustusjuhtumiteks on kõik elukindlustusega kokkukäivad riskid, kuid saadav hüvitis sõltub otseselt investeeringisriskist või indeksist. Investeeringisriski kannab kindlustusvõtja või jaotub see lepingupoolte vahel vastavalt lepingutingimustele.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et elukindlustusseltside peamiseks eesmärgiks on kindlustatu või temast majanduslikult sõltuvate isikute elustandardi tagamine mingi riski realiseerumisel. Samuti tuleb tähtsaks pidada seda, et igasugune ebakindlus enamasti suurendab nõudlust kindlustuse järgi. Elukindlustuse ja kindlustusearengu teoreetiline sissejuhatus on tähtis, et aru saada, mis peamiselt mõjutab kindlustuse arengut erinevates riikides. Samuti miks ja kuidas mõjutab elukindlustus majandusarengut.

1.2. Elukindlustuse arengut mõjutavad tegurid

Nõudlust kindlustuse järgi mõjutavad mitmed erinevad tegurid. Teadlased Carmichael ja Pomerleano jaotavad need tegurid oma 2002. aastal ilmunud teoses ülevaatlikult neljaks: majanduslikud, demograafilised, sotsiaalsed ja poliitilised. Samal seisukohal on ka S. Hussels, D. Ward, ja R. Zurbruegg, kes oma 2005 aastal ilmunud teadustöös

toovad välja täpselt samad mõjutegurid, kuid mõnevõrra täpsemas sõnastuses. Joonis 1 teeb ülevaatliku kokkuvõtte elukindlustust mõjutavatest teguritest.

Joonis 2. Elukindlustust mõjutavad tegurid (autori koostatud Carmichael ja Pomerleano 2002: 75-79 & Browne, Kim 1993: 623 -625).

Üheks tähtsamaks majanduslikuks elukindlustuse arengu mõjutajaks on kodumajapidamiste säästmine. Seega ei ole üllatav see, et suurim nõudlus elukindlustuse järgi on riikides, kus on kõrge säästmismäär ja sissetulekud inimese kohta. Samuti on varasematest uuringutest teada, et kindlustuspreemiad kasvavad kiiremini kui sissetulekud (Carmichael, Pomerleano 2002: 78).

Varasemalt tehtud uuringud näitavad, et nõudlus elukindlustuse järgi on positiivses korrelatsioonis sissetulekutega. Kui sissetulekud suurenevad, muutub elukindlustus aina kättesaadavamaks. Lisaks sellele kasvab vajadus elukindlustuse järele sissetulekute suurenemise puhul, kuna see kaitseb ülalpeetavaid palgasaaja äkilise surma puhul. (Browne, Kim 1993: 623)

Koos sissetulekuga mõjutab elukindlustuse arengut ka inflatsioon ja majanduslik ebastabiilsus. Inflatsioonitõusuga kaasneb ebakindluse kasv ühiskonnas. Inflatsiooni tõusust mõjutatuna hakkavad tarbijad otsima lühemaajalisi ning likviidsemaid investeerimisvõimalusi. Samal ajal on aga elukindlustuse näol tegemist pikaajalise ja tugeva seotusega investeeringuga, seega kaasneb kõrge inflatsiooniga elukindlustuse nõudluse vähenemine (Carmichael, Pomerleano 2002: 78). 1981. aastal läbi viidud empiiriline uuring näitab, et inflatsioon on oluline nõudluse määraja elukindlustuses. Kõrge inflatsioon kulutab fikseeritud elukindlustuspoliisi väärtust. Teadlaste Greene (1954), Fortune (1973) ja Babbie (1981) läbi viidud empiirilised uuringud näitavad, et oodatav inflatsioon omab olulist negatiivset mõju elukindlustuse tarbimisel. Inflatsioon õõnestab elukindlustuse väärtust, mistõttu langeb tarbijate heaolu. Selleks, et vähendada inflatsiooni mõju elukindlustusele pakuvad paljud riigid indekseeritud elukindlustuse poliise. Samas Babbie läbiviidud empiiriline uuring Brasiilia kohta näitas, et nõudlus indekseeritud elukindlustuse poliiside järgi väheneb samuti inflatsiooni tõusu perioodidel, kuigi sarnaste elukindlustus poliiside väärtust suurendatakse iga aasta alguses, et saada tagasi väärtus, mis kadus tänu eelmise aasta inflatsioonile (Browne, Kim 1993: 623).

Demograafilised muutused mõjutavad kindlustuse tarbimist. Rahvastiku keskmise vanuse kasv, noorte osatähtsuse vähenemine ja vanurite osatähtsuse kasv on tänapäeva maailmas aina suurenev probleem. Põhjuseks on sündimuse langus ja keskmise eluea pidev kasv. Oodatava keskmise eluea suurenemist saab tihti ühendada säästmispõhiste elukindlustustoodete nõudluse kasvuga. (Carmichael, Pomerleano 2002: 78-79). Samuti saab tähtsaks demograafiliseks mõjuriks pidada haridust. Riikides, kus inimesed on rohkem haritud on ka suurem nõudlus elukindlustuse järele. Samuti mida kõrgem on keskmine haridustase, seda suuremal määral on inimesed riskikartlikud ja rohkem teadlikud kindlustuse tegelikust vajadusest. Seega haridustase on positiivses sõltuvuses kindlustuse nõudlusega. (Browne, Kim 1993: 624) Ilmselt võib haridustaseme positiivne seos elukindlustusega tulla ka läbi selle, et haridustase on korrelatsioonis sissetulekute tasemega.

Kolmandaks oluliseks demograafiliseks teguriks on perekonna koosseis. Lääne ühiskonnale on omane perekond, kuhu kuulub mees, naine ja laps. Samas

agraarühiskonnale on omane perekond kuhu kuuluvad lisaks emale, isale ja lapsele ka tihtipeale vanavanemad ja teised sugulased, kes elavad ja töötavad koos. Sellised pered pakuvad vanematele inimestele tuge ja peavarju, mis omakorda vähendab nõudlust elukindlustuse järele.

Sotsiaalsed tegurid: Võivad mängida olulist rolli kindlustuse osatähtsuses. Paljudes riikides, eriti Aasia riikides, ostetakse elukindlustuspoliise kui säästmisvahendeid. Riigid, kus on suur säästmiskaldumus on ka kindlustuse osakaal suurem. (Carmichael, Pomerleano 2002: 79)

Teatud kultuurides mõjutavad kindlustuse osakaalu tähtsust sotsiaalsed standardid. Näiteks võib tuua Koera, kus peatakse ebaviisakaks keelduda sugulase või sõbra pakkumisest. Kuna sellisel juhul on kindlustuspoliis müüdud näost näkku tehinguga, siis enamasti tühistatakse tehing suhteliselt kiiresti. (*Ibid*) Kuigi võib tunduda, et antud olukord, kus enamus ostetud kindlustuspoliise tühistatakse pärast lepingu sõlmimist ei mõjuta elukindlustuse arengut, leiavad raamatu autorid, et tegemist on siiski suhteliselt olulist rolli mängiva teguriga teatud riikides.

Teadlased Browne ja Kim mainivad et elukindlustust võib mõjutada ka religioon. Elukindlustuse nõudlus riigis on erinevate religiooniga inimeste vahel erinev. Erinevus tuleb sellest, et erineva religiooni esindajad on erineva riskitunnetusega. Faktiliselt on teada, et islamiusku inimeste nõudlus elukindlustuse järele on väiksem kui mitte islamiusku inimestel (Browne, Kim 1993: 621). Mõnes riigis on tooteid kohandatud usule vastavaks. (Carmichael, Pomerleano 2002: 79). Näiteks võib tuua Islami panganduse süsteemi, mis on kooskõlas Islami seadustega, kus keelatakse laenudelt intressi võtmine. (Islami pangandus 2005: 1)

Teadlased Browne ja Kim mainivad oma 1993. aastal ilmunud teadustöös, et sotsiaalkindlustuse suurenemine vähendab nõudlust elukindlustuse vastu. Rahvusliku rikkuse suurenemisega suurenevad ka sotsiaalkindlustuse poolt tehtud kulutused, mis võib pärssida elukindlustuse arengut. Arvestades, et sotsiaalkindlustusehüvitised tulevad maksudest, mis vähendab võimalikku tulu osta elukindlustustooteid, võib väita, et elukindlustuse ja sotsiaalkindlustuse vahel on negatiivne seos. (Li et al 2007: 5-6)

Poliitilised tegurid: Kõige otsesem viis kuidas valitsus saab mõjutada kindlustuse arengut on maksupoliitika. Riigid nagu Koera ja Lõuna-Aafrika Vabariik on teinud elukindlustusele kehtivatele maksudele abistavaid järelandmisi, et kiirendada kindlustusturu arengut. Valitsusel on ka teisi võimalusi, kuidas mõjutada kindlustuse arengut. Teiseks peamiseks võimaluseks on seadused, tänu millele muudetakse kohustuslikuks erinevaid kindlustusliike. Samuti osalevad valitsused kindlustuse pakkumises läbi käsumajanduse rakendamise, tööstuse arendamise ja säästude mobiliseerimise ning sotsiaalkindlustuse leviku laiendamise, muutes viimast taskukohasemaks. (Carmichael, Pomerleano 2002: 80)

Lisaks eelnevatele teguritele mõjutab ka poliitiline stabiilsus kindlustuse nõudlust. Pärast elukindlustuse muutumist pikaajalise horisondiga investeeringuks on poliitiline ja majanduslik stabiilsus soodustavaks teguriks tugeva kindlustusturu loomiseks. Ebastabiilne poliitiline olukord vähendab kindlustuse nõudlust, kuna kindlustusvõtjad kaotavad kindluse lubatuste täitmisesse.

Valitsus saab määrata ka turu konkurentsivõimelisuse. Peamiseks valitsuse ülesandeks on määrata, kas lastakse turule ka välisettevõtteid. Paljud peavad välisettevõtteid positiivseks konkurentsi arendamisel ning riskide hajutamisel, mis aitavad kaasa kohaliku turu arendamisele. Samas teised leiavad ka negatiivseid külgi. Tuuakse välja, et finantsiliselt tugevad ja suured ettevõtted võivad nõrgendada ja negatiivselt mõjutada kohalike ettevõtete arengut (Carmichael, Pomerleano 2002: 79-80). Seega valitsusel on võimalik keelustada välisriikide kindlustusseltside tulekut turule, mis annaks eelise kohalikele kindlustusseltsidele, kuid mitte tarbijatele.

Varasemates uuringutes on täheldatud, et poliitilisel keskkonnal on oluline positiivne mõju kindlustuse arengule OECD riikides. Täheldatud on, et kui poliitiline protsess paraneb, siis suureneb ka elukindlustuse tarbimine. See on enamasti tingitud sellest, et stabiilne poliitiline keskkond toob kaasa tugevamad õiguslikud normid nii poliitilistes kui ka õiguslikes institutsioonides. See on kooskõlas ka teadlase Barro poolt 1991. aastal läbiviidud uuringuga, kus ta märgib, et poliitiline ebastabiilsus, mida mõõdetakse riigis toimunud rahutuste arvu ja riigipööretega on tugevalt seotud inflatsiooni ja rahalise ebastabiilsusega. (Hussels *et al.* 2008: 9)

Samuti näitavad varasemad empiirilised uuringud, et tugev ja hästi toimiv õiguslik süsteem ja stabiilne poliitiline keskkond on peamised tegurid, mis aitavad edendada kindlustuse arengut (Hussels *et al* .2008: 9) Seega tänu hästi toimivale õiguslikule süsteemile ja poliitilisele keskkonnale suureneb kindlustustarbivate usaldus ja see omakorda mõjutab positiivselt kindlustuse nõudlust.

Eelnevast võib järeldada, et kindlustusturгу mõjutavaid tegureid on mitmeid ja erinevate riikide kindlustusturud on kujunenud mõjutatuna makromajanduslikest teguritest, seadustest, regulatsioonidest, finantstaristustest ja väljakujunenud normidest, mis on igal riigil erinevad. Samuti mõjutavad kindlustuse arengut demograafilised ning sotsiaalsed tegurid. Teoreetilisele seisukohtadele tuginedes võib öelda, et üheks tähtsamaks kindlustuse arengu mõjutajaks majanduslike tegurite kõrval on poliitiline keskkond. See tähendab, et mida suurem on majanduskasv ja stabiilsem poliitiline keskkonda seda suurem tundub olevat ka indiviidide ja ettevõtete nõudlus elukindlustuse vastu.

1.3. Elukindlustuse mõju majandusarengule

Kindlustus on osa finantsturust ning finantssektor tervikuna on seotud majandusarenguga. Seoses sellega on elukindlustuse mõju majandusarengule uuritud paljude teadlaste poolt. Uuringud on läbi viidud erinevates riikides ning erinevatel ajavahemikel. Kindlustuse kui finantssektori osa tähtsust majandusarengule on täheldatud juba mitmeid aastaid. Esimest korda mainiti kindlustuse tähtsust majandustegevusele UNCTAD konverentsil 1964 aastal, kui esimest korda tuldi välja väitega, et kindlustusel on tähtis roll majandusearengule (Hussels *et al* .2008: 9). Sellest ajendatud teeb töö autor siinkohal ülevaate mõningatest viimastel aastakümnetel läbiviidud empiirilistest analüüsides ja teoreetilistest seisukohtadest.

Ward ja Zurbruegg mainivad oma teadustöös, mis ilmus 2000. aastal, et kindlustus mitte ainult ei lihtsusta majanduslike tehinguid läbi riski alandamise ja hüvitamise vaid edendab ka finantsvahendust. Täpsemalt öeldes kindlustustegevus edendab finantsstabiilsust, soodustab kaubandust, mobiliseerib majapidamiste sääste, võimaldab erinevaid riske tõhusamalt hallata soodustades uue kapitali tekkimist ning aitab

tõhusamalt suunata kapitali sinna, kus selle tootlikus on kõrgeim. Samuti aitab vähendada ja leevendada kahjusid. (Hussels *et al* .2008: 9)

Carmichael ja Pomerleano kirjutavad oma raamatus (2002: 81-82) kuidas kindlustustegevus mõjutab majandusarengut. Autorid lähtuvad neljast peamisest aspektist:

1) Kõige esmasel tasandil edendab kindlustustegevus majapidamiste ja ettevõtete rahalist stabiilsust. Sisuliselt on kindlustuse eesmärgiks kindlustatu riskide hajutamine tänu millele on kindlustatud majanduslikult paremini kaitstud. Ilma kindlustuseta indiviididel ja perekondadel on suurem risk ebasoodsate sündmuste tulemusel jääda finantsiliselt vaesemaks. Samuti kindlustamata ettevõtete läbikukkumise riski tõenäosus on suurem kui kindlustatud ettevõtetel. Seega kindlustuse poolt tagatud rahaline stabiilsus julgustab indiviide ja ettevõtteid võtma ainult selliseid riske, mida nad suudavad ületada ja laseb neil keskenduda oma põhitegevusele.

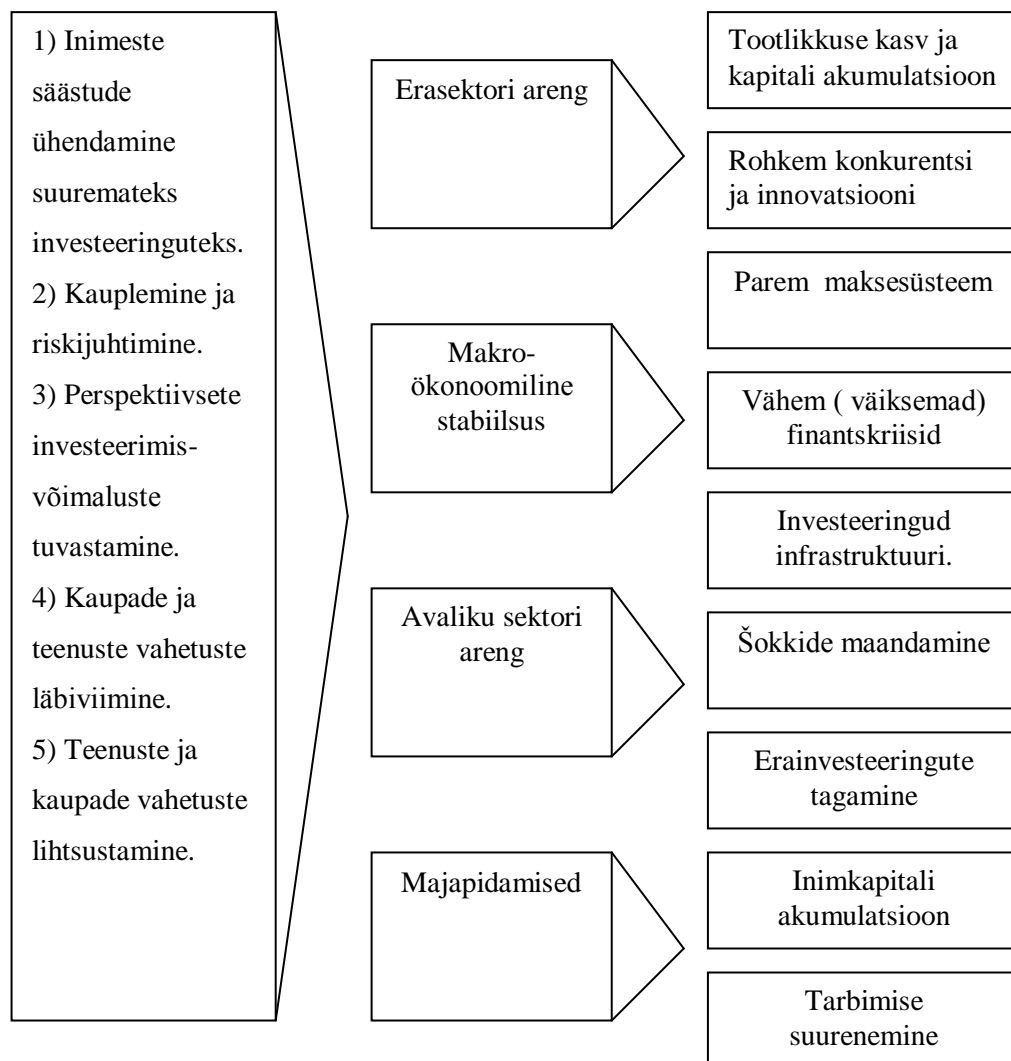
2) Kindlustustegevuse võime mobiliseerida sääste on teiseks tähtsaks majandusarengu aspektiks. Varasemad uuringud näitavad, et riikides kus on suurem säästmine on ka suurem majanduskasv. Elukindlustusettevõtted on suurepäraseid juhid majapidamissäästude mobiliseerimiseks ja nende suunamiseks äritegevusse. (Carmichael, Pomerleano 2002: 81). Põhimõtteliselt tähendab see seda, et kui kindlustus ei maandaks riske, siis peaksid indiviidid ja ettevõtted neid riske ise maandama, hoidma selleks reserve ja sääste. Samas on see majanduse seisukohast vähem efektiivne, kui tänu kindlustusele saab osa säästudest ja reservidest suunata majandusse investeringute finantseerimiseks.

3) Kindlustustegevus leevendab riigieelarvele langevat survet, kuna kindlustusettevõtted enamasti toetavad valitsuste sotsiaalprogramme. Uuringud on näidanud, et mida suurem on elukindlustuse rahastamine erasektori poolt seda väiksemaks muutuvad riiklikud sotsiaalkulud. Samuti toodi välja, et elukindlustus just peamiselt pensionikindlustuse kaudu võib asendada riikliku pensioni. (*Ibid*)

4) Viimaseks põhjuseks on kindlustuse võime leevendada riske. Kindlustajate peamiseks stiimuliks on riskide minimeerimine, mis neid võib ohustada. Kuna kindlustajad on neist ohtudest tõsiselt haavatavad on nad võimalikult hästi positioneerunud, et hinnata potentsiaalseid kaotusi ja minimeerida riske. Selliste

tegevuste alla käivad näiteks tervise ja ohutuse õpetus, varguste ennetustule suunatud programmid jne. (Carmichael, Pomerleano 2002: 81-82)

Valdav osa finantsteemalisest teoreetilisest kirjandusest rõhutab, et finantssüsteem mõjutab säästmist, investeerimisotsuseid ja seega pikaajalist majanduskasvu tempot läbi viie peamise funktsiooni. Nendeks funktsioonideks on inimeste säästude ühendamine suuremateks investeringuteks, kauplemine ja riskijuhtimine, perspektiivsete investeerimisvõimaluste tuvastamine ning teenuste ja kaupade vahetuse lihtsustamine. (Levine 2005) Alljärgnev joonis 3 näitab ülevaاتlikult kuidas antud funktsioonid mõjutavad majandusarengut läbi erasektori, makroökonomilise stabiilsuse, avaliku sektori ning majapidamiste.

Joonis 3. Finantssektori tähtsus majandusarengule (Bracey *et al.* 2009: 5).

Inimeste säästude ühendamine suuremateks investeeringuteks: Säästude mobiliseerimine kui protsess, mis hõlmab kapitali kaasamist erinevatelt säästjatelt investeerimiseks on väga kulukas. Säästude mobiliseerimine hõlmab transaktsioonikuludest ja informatsiooni asümmeetriast üle saamist. Finantssüsteemid, mis on efektiivsemad indiviidide säästude ühendamisel, toetavad majanduse arengut läbi säästude suurendamise ning mastaabisäästu. Hea säästude mobilisatsioon aitab kaasa tehnoloogilisele innovatsioonile ja parandab ressursside allokatsiooni. (Bracey *et al.*2009: 4)

Kaupade ja teenuste vahetuste läbiviimine: Informatsiooni pakkumine investorile enne võimalikku investeeringut ja kapitali paigutamist. Indiviididest säästjatel on kõrgemad kulutused informatsiooni saamiseks ja analüüsimiseks ettevõtete kohta, mis ei lase neil teha parimaid võimalike investeeringuid. Finantsvahendajad vähendavad informatsiooni kulusid läbi spetsialiseerumise ja mastaabisäästu ning tänu sellele parandavad ressursside jaotust ja kiirendavad majanduskasvu. Kvaliteetne informatsioon aitab leida parimaid tootmistehnoloogiaid ja ettevõtteid, kellele on suurim võimalus tuua turule uusi tooteid ja rakendada paremaid tootmistehnoloogiaid. (Bracey *et al.*2009: 4)

Kauplemine ja riskijuhtimine. Finantssüsteemid aitavad leevendada riske, mis seonduvad üksikute projektidega, firmadega ning maadega jne. Finantssüsteemi võime riske hajutada mõjutab pikaajalist majanduskasvu läbi ressursside allokatsiooni ja säästmise toetamise. Lisaks sellele finantssüsteemid suurendavad likviidsust, vähendavad likviidsusriski, suurendavad pikaajalisi investeeringuid ja ergutavad majanduskasvu. (*Ibid*)

Investeeringute jälgimine ja ettevõtete üldjuhtimine. Finantsettevõtete võime jälgida ja mõjutada, kuidas firmad kapitali kasutavad ja suudavad ületada agendi probleeme. See omab tähtsust säästmisele, säästude paigutusele ning nende kasutamisele. Hea ettevõtete üldjuhtimine aitab parandada ressursside jaotust ja kasutamist ning teeb säästjad investeeringutele avatumaks. (*Ibid*).

Teenuste ja kaupade vahetuste lihtsustamine. Finantssüsteem aitab kaasa transaktsioonide toimumisele majanduses läbi maksesüsteemide loomise ja

transaktsioonikulude vähendamise. Selle tulemusel finantssektor lihtsustab kaupade ja teenuste vahetust ning edendab spetsialiseerumist, tehnoloogilist innovatsiooni ja majanduskasvu. Suurem spetsialiseeritus vajab rohkem transaktsioone ja suurem hulk transaktsioone põhjustab suuremat spetsialisatsiooni. Selle tõttu turud, mis soodustavad vahetusi suurendavad produktiivsust. Produktiivsuse kasv võib omakorda arendada finantsturgusid ning selle kaudu kiirendab majanduskasv finantssektori arengut. (Bracey *et al.* 2009: 4)

Eelnevast järeldades mõjutab elukindlustussektor majandusearengut läbi inimeste säästude ühendamise suuremateks investeringuteks. Säästude mobiliseerimine ja nende investeerimise mõju avaldub enamasti läbi erasektori, mis omakorda suurendab tootlikust ja parandab konkurentsi. Elukindlustussektor mõjutab majandussektorit ka läbi riskijuhtimise ning läbi perspektiivsete investeerimisvõimaluste tuvastamise.

Antud teema kohta on tehtud hulgaliselt empiirilisi analüüse. Viimased leiavad suuremalt jaolt, et finantssektor koos elukindlustusega omab positiivset mõju majandusarengule. Näiteks 2008. aastal läbi viidud empiiriline analüüs uuris elukindlustusettevõtete investeerimisportfelli ja kindlustusmaksete mõju SKP kasvule Euroopas. Analüüsis vaadeldi 29. Euroopa riiki ning selleks kasutati üleriigilisi andmeid. (Haiss, Sümegi 2008: 406) Empiirilises analüüsis kasutati kindlustusmakseid ja kindlustusinvesteeringuid ja koostati modifitseeritud tootmisfunktsiooni esindav endogeenne majanduskasvu mudel. Kindlustusmakseid kasutati, et testida mõju, mida kindlustussektor omab kui riskide ülekandja ning kindlustusinvesteeringuid kui institutsionaalset investorit. Keskendudes erinevatele Euroopa riikidele lisati mudelisse sotsiaal-demograafilist ja seaduslikku keskkonda iseloomustavad kontrollmuutujad. Samuti koondati riigid rühmadesse arvestades kui kõrgelt oli arenenud nende turumajandus. Ühte rühma rühmitati nii-öelda vanad Euroopa Liidu riigid (EU-15) ja teise koondati endised siirderiigid, peamiselt uued Euroopa Liidu riigid. Vaadeldi nii elukindlustuse kui ka kahjukindlustuse mõju majandusarengule. (Haiss, Sümegi 2008: 416-425) Empiirilise analüüsi tulemused näitasid, et nii elu kui ka kahjukindlustusturu kasvades kasvab ka SKP kõrgis EU-15 riigis (*Ibid*)

Sarnaseid empiirilisi analüüse on läbi viidud ka teiste teadlaste poolt. Näiteks Wardi ja Zurbrueggi 2000. aastal läbi viidud empiiriline uuring, mis toetus üheksa OECD riigi

andmetele vahemikus 1961-1996. Analüüsi seoseid tehtud kindlustusmaksete ja SKP reaalkasvu vahel. Analüüsi tulemused näitasid, et enamikus vaadeldud OECD maades mõjutab kindlustusturg majandusarengut. Samas antud uuring näitas, et näiteks Ameerika Ühendriikides ja Suurbritannias puudub igasugune seos kindlustuse ja majandusarengu vahel. Antud uuringus vaadeldi kindlustuspreemiate koguväärtust. Huvitavaks võib pidada fakti, et Suurbritannia kindlustusturg on absoluutmahus Euroopa suurim. Sellest faktist ajendatult viisid teadlased Kugler ja Ofoghi (2000) läbi uue empiirilise analüüsi arvestades ainult Suurbritannia kindlustusturgu. Tulemused olid omamoodi üllatavad, kuna antud empiiriline analüüs näitas, et tegelikult enamikel juhtudel on Suurbritannias pikemas perspektiivis seos kindlustusturu arengu ja majanduskasvu vahel.

Suurbritanniaga sarnane analüüs viidi läbi ka 2005. aastal Rootsi andmetega. Rootsi puhul vaadeldi ajavahemikku 1830-1998. Erinevalt paljudest teistest empiirilistest analüüsides toodi mudelisse üheks muutujaks sisse ka pangalaenu. Tulemused näitasid, et 19. sajandil oli pangalaenu mõju kindlustusearengule positiivne. 20. sajandil on antud seos pöördunud vastupidiseks. Antud analüüsi tulemustel mõjutab kindlustuse arengut ennekõike majanduskasv. (Adams *et al.* 2000)

Empiirilistest uuringutest selgus, et enamikus riikides on majandusarengu ja kindlustustegevuse vahel positiivne korrelatsioon. See tähendab, et kindlustustegevusel on üldiselt tähtis roll nii finantssektoris kui ka majandustegevuses. Kindlustustegevus mõjutab majanduskasvu läbi mitme erineva teguri. Sealjuures mobiliseerib kindlustus eraisikute sääste, tagab rahalise stabiilsuse nii individidele kui ka ettevõtetele ning kergendab ja hajutab riske

2. ELUKINDLUSTUSTURU ARENGUT MÕJUTAVAD TEGURID BALTI RIIKIDES

2.1. Elukindlustusturu analüüs Balti riikides

Balti riigid alustasid oma finantssektori ülesehitamist ligi 20 aastat tagasi sisuliselt nullist. Finantssektori ülesehitamist raskendas 1990. aastatel aset leidnud panganduskriis ning samuti oli puudus vajalikest institutsioonidest, hästi toimivatest õigusaktidest ning inimkapitalist. Edasisi muutusi tõi kaasa 1990 aasta teine pool, kus Balti riigid hakkasid ümber kujundama ja reformima finantssektorit, et muuta see võrreldes varasemaga tõhusamaks ja töökindlamaks. Tänu erastamise kiirenemisele, uutele õigusaktidele ja paika pandud institutsioonidele arenes Balti riikide finantssektor üheksakümnendate teisel poolel suhteliselt kiiresti. (*Insurance in Baltic* 2004: 14-16)

Pärast taasiseseisvumist aastatel 1990-1991 vaadeldi Balti riikides elu- ja kahjukindlustust koos, kuid 1992. aastal eraldati Eestis elukindlustus kahjukindlustusest. Sarnane muudatus viidi sisse ka Lätis aastal 1994. ning Leedus aastal 1996. (*Insurance in Baltic* 2004: 14-16) Peamiseks põhjuseks miks elukindlustus ja kahjukindlustus eraldati on see, et nad on oma olemuselt suhteliselt erinevad. Näiteks kahjukindlustuse puhul toimub kõigi kindlustusvõtjate ja üksikute nõude esitajate vaheline ümberjaotamine jooksva perioodil. Elukindlustuse puhul makstakse aja jooksvul tasutud kindlustusmaksed hiljem hüvitisena samale kindlustusvõtjale. (Euroopa liidus kasutatava... 2010: 4)

Esimesed eraettevõtetest kindlustusseltsid loodi Balti riikides 1991. aastal. Järgmiseks aastaks oli Eestis kakskümmend tegutsevat eraettevõtetest kindlustusseltsi ja Lätis viiesteist. Rõhutada tuleks fakti, et vahemikus 1990-1992. anti Eestis välja koguni 39 kindlustustegevuse litsentsi, millest kuusteist ei alustanud kunagi kindlustustegevust. (*Insurance in Baltic* 2004: 14-16)

Aastatel 1996-1999 oli Balti riikide kindlustusturg üsna stabiilne. 1996. ja 1997. aastal oli Balti riikides kokku kakskümmend, aastal 1998. kakskümmend üks ja 1999. üheksateist elukindlustusseltsi. 1999. aastal Balti riikides tegutsenud elukindlustusseltsidest koguni kuus olid välisettevõtted, neist kõige tähtsam oli Saksamaa ettevõtte *Alte Leipziger Europa*, kes tegutses kõigil kolmes Balti riigis. (Bokans 2000: 6) Kui vaadelda kolme riiki eraldi, siis 1999. aastal tegutses Lätis kokku kaheksa elukindlustusettevõtet, mis võrreldes 1996. aastaga oli ühe võrra väiksem arv. Eestis oli 1996. aastal seitse tegutsevat elukindlustusseltsi. Aastal 1999. tegutses, aga koguni üheksa elukindlustuse vahendajat. Samas tuleb märkida et vahemikus 1996-1998. vähenes elukindlustusseltside arv, peamiselt maksejõuetuse tõttu. Peamiseks põhjuseks miks elukindlustusseltsid muutusid maksejõuetuks oli kehv kinnisvarasse investeerimise poliitika (*Iibd*), mis on olnud probleemiks ka hilisematel perioodidel. Toimus ka mitu turusisest ülevõtmise tehingut.

Leedus tegutses 1999. aastal viis elukindlustusseltsi. Kuna Leedus eraldati elukindlustus kahjukindlustusest alles 1996. aastal, tegutses sel aastal koguni üheksa kindlustusseltsi, kellel oli õigus pakkuda nii elu- kui ka kahjukindlustust. Järgmisel aastal tegutses Leedus vaid viis elukindlustusseltsi. Sellise vähenemise põhjus peitub selles, et koguni neli kindlustusseltsi ei uuendanud riigi poolt pakutavad tegevusluba ja seega ei saanud õigust pakkuda tarbijale ka elukindlustust. (Insurance in Baltic 2001: 15)

Töö autor valis põhjalikumalt analüüsitavaks perioodiks aastad 2000- 2010. Antud periood valiti kuna 2000. aastani on Balti riikide elukindlustusturgu rohkem analüüsitud ja võrreldud kui hilisemal perioodil ning kuna selleks ajaks oli põhiline infrastruktuur ja seadusandlik raamistik kindlustuses loodud Samuti on antud ajavahemik aktuaalne kuna koosneb kahest majandusfaasist- tõusust ja langusest, ehk tegemist on viimase majandustsükliga.

Järgnev tabel 1 näitab, et elukindlustusseltside arv Eestis vahemikus 2000-2010. on olnud stabiilne. Üheteistkümneme aasta jooksul on elukindlustusseltside arv vähenenud ainult ühe kindlustusandja võrra. Muutus toimus 2002. aastal, kui Ergo Elukindlustus AS võttis üle Nordika Elukindlustuse AS-i kindlustusportfelli.

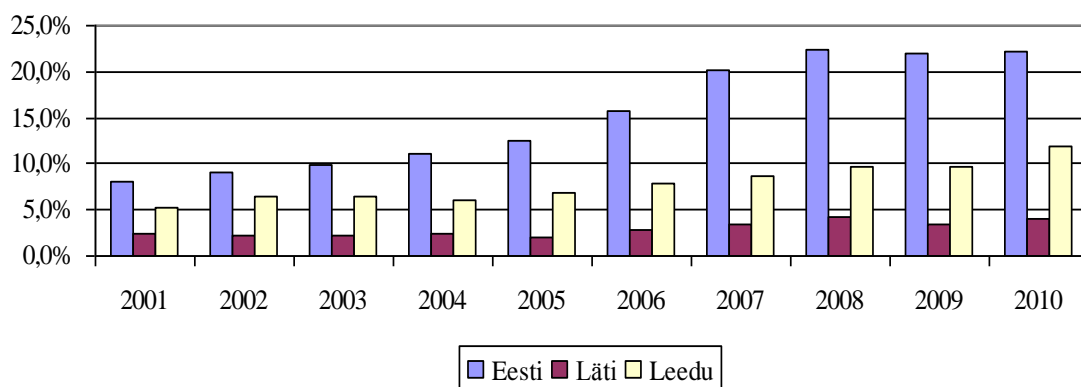
Tabel 1. Elukindlustus seltside arv Balti riikides vahemikus 2000- 2010

Riik/Aasta	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Eesti	6	6	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Läti	8	6	6	6	5	5	5	4	4	4	4
Leedu	6	9	9	9	9	8	8	6	6	5	5

Allikas: Finantsinspektsiooni aastaraamatud 2000-2010, Insurance in Lithuania 2001-2010, Kindlustuse aastaraamat 2000-2005, Latvian Insurance Market in Figures 2001-2010

Läti ja Leedu elukindlustusturul tegutsevate kindlustusandjate arv on seevastu muutunud rohkem. Nii Läti kui ka Leedu elukindlustusseltside arv on vähenenud antud aastate vahemikus nelja võrra. Antud elukindlustusturgudel on toimunud mitmeid ettevõtete vahelisi ülevõtmisi kui ka seltside pankrotistumisi. Selle tulemusena on kindlustusturule jäänud ainult suured ja edukad ettevõtted.

Järgnevalt jätkab autor Balti riikides jõusolevate elukindlustuslepingute analüüsiga. Et saada parem ülevaade ja võrdlusmoment leidis töö autor jõusolevate lepingute suhte rahvaarvu. Antud näitaja sõnastamine kui „suhe rahvaarvu“ on objektiivsem kui sõnastus „osakaal rahvaarvust“, kuna ühel inimesel võib olla ka mitu elukindlustuslepingut, seega ei ole antud näitaja üks-ühele võrreldav kindlustatud inimeste osakaaluga. Joonis 1 näitab, et jõusolevate elukindlustuslepingute suhte rahvaarvu on analüüsitava perioodi igal aastal olnud suurim Eestis. Samuti tuleb mainida, et võrreldes teiste Balti riikidega on Eesti elukindlustuslepingute arv suurenenud kõige rohkem.

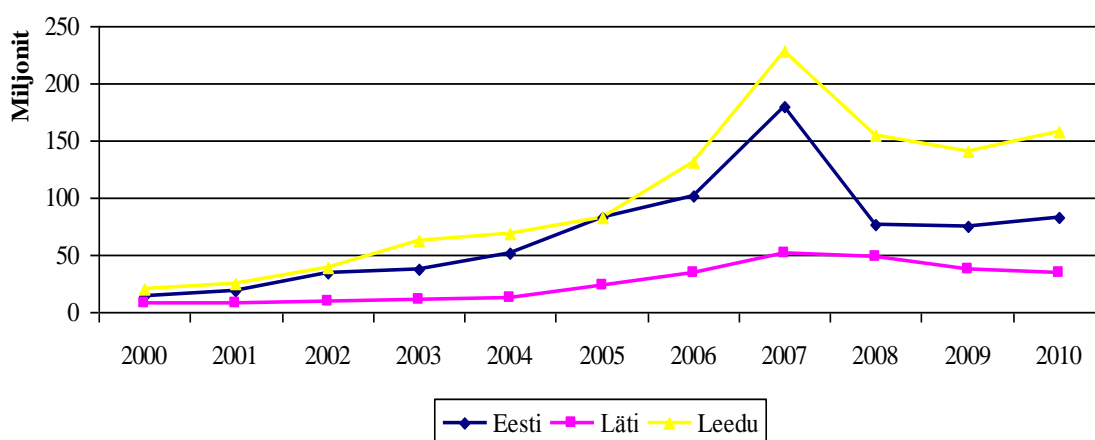
Joonis 4. Jõusolevate elukindlustuslepingute suhe rahvaarvu Balti riikides aastatel 2001- 2010 (autori koostatud lisa 5 ja 6 põhjal)

Kui aastal 2001. oli Eestis jõus 116 882 põhilepingut, siis aastaks 2010. oli elukindlustusseltside poolt müüdavate elukindlustuslepingute arv kasvanud 147%. Jõusolevate elukindlustuslepingute osakaalu suurenemist analüüsitava perioodi algul soodustas Eestis peamiselt aktiivne laenuvõtmine, mis oli seotud kinnisvarabuumiga. Hüppeline elukindlustuslepingute suurenemine toimus 2009. aastal ja seda peamiselt elukindlustusseltside ühinemisest. Näiteks 2008. aastal oli Eestis jõus 293 179 põhilepingut siis 2009. aasta lõpuks oli Eesti elukindlustusandjatel jõus põhilepinguid koguni 427 133 Peamiseks põhjuseks oli Swedbank Elukindlustuse AS-i ja samasse gruppi kuuluva Leedu elukindlustusandja Swedbank *gyvybes draudimas* AB vahel toimunud ühinemine. Ühinemise käigus moodustus Swedbank Life Insurance SE. Ühinemise käigus lisandus seltsi portfelli 258 tuhat uut lepingut. Antud juhul lisandusid Leedu elukindlustusportfelli lepingud Eesti elukindlustuslepingutele, kuna Swedbank Life Insurance peakontor jäi Eestisse ja filiaal Leetu. Samas vaadates elukindlustusturgu ilma Swedbank Life Insurance SE poolt juurde lisandunud lepinguteta nagu ka joonis üks näitab on Eesti kindlustusturg põhilepingute seisukohalt aastatel 2008-2010. olnud suhteliselt stabiilne.

Leedus jõusolevate elukindlustuslepingute suhe rahvaarvu on olnud stabiilselt madalam kui Eestis. Kui aastal 2001. oli Leedus jõus 189 602 põhilepingut siis aastaks 2010. oli see arv kasvanud 423 700, seega võrreldes 2001. aastaga oli kasv 123%. Märkimisväärne põhilepingute arvu kasv toimus 2002. aastal kui jõus olevate põhilepingute arv küündis veerand miljonini. Peamiseks mõjuteguriks, miks elukindlustus 2002. aastatel kasvas peetakse maksuseaduse muudatust, mis võeti vastu esimene jaanuar 2003. Antud seadus nägi ette, et pärast 2003. 1 jaanuarit sõlmitud lepingutelt tuleb maksta 15% tulumaksu See aga suurendas nõudlust elukindlustuslepingute järgi 2002. aastal tänu millele suurenesid ka kindlustuspakkujate brutopreemiad antud aastal. Järjekordne suurem põhilepingute arvu kasv toimus 2005. aastal. Põhilepingute kasvu taga võib olla Leedu majanduse hüppeline kasv eelneval kahel aastal, mis suurendas inimeste sääste ning võimaldas teha pikaajalisi investeeringuid. Samuti oli Leedu inflatsioonitase antud vahemikus võrreldes teiste Balti riikidega suhteliselt madal, mis võis samuti suurendada nõudlust elukindlustuse järele. See näitab, et Lätis oli antud vahemikus elukindlustuse areng tunduvalt aeglasem kui kahes teises Balti riigis

Võrreldes kahe teise Balti riigiga on Läti põhilepingute arv olnud suhteliselt muutlik. Oluliseks erinevuseks võrreldes Eesti ja Leeduga on, et elukindlustuslepingute suhe rahvaarvu ei ole kordagi tõusnud üle 4,5%. Samuti on Lätis jõusolevate elukindlustuslepingute arv jäänud vahemikku 50-100 tuhat, mida võrreldes kahe teise Balti riigiga on tunduvalt vähem.

Järgnevalt analüüsib töö autor Eesti, Läti ja Leedu elukindlustusturul toimunud muutusi brutopreemiates ja makstud nõuetes. Parema võrdluse saamiseks on töö autor arvestanud kõigi kolme riigi kindlustuspreemiad ja nõuded ümber eurodesse.

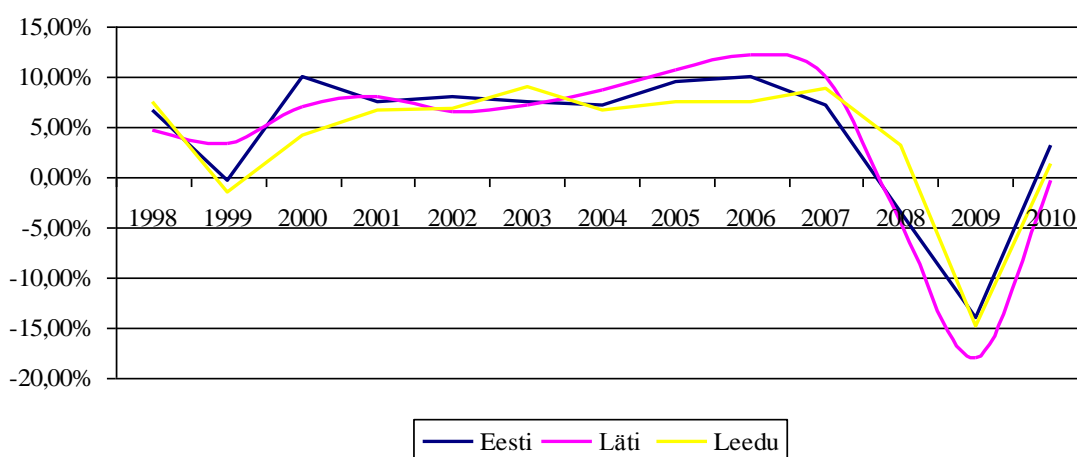

Joonis 5. Eesti, Läti ja Leedu elukindlustusseltside poolt teenitud brutopreemiad eurodes aastatel 2000-2010 (autori koostatud lisa 7 põhjal)

Joonis 4 näitab, et Leedu elukindlustusseltsid teenisid brutopreemiaid analüüsitaval perioodil rohkem kui teiste Balti riikide elukindlustusseltsid, samas arvestades rahvaarvu suurt erinevust ei teeninud Eesti elukindlustusseltsid brutopreemiaid oluliselt vähem. Kui vaadata Eesti elukindlustuse arengut on näha, et Eesti elukindlustusturul toimus pidev stabiilne tõusu kuni 2004. aastani. Alates 2004. aastast kiirenes elukindlustuse areng ning elukindlustusseltsid teenisid kordades rohkem preemiaid kui eelnevatel aastatel. Näiteks kui 2004. aastal teeniti preemiaid 83 miljonit eurot, siis aasta varem teeniti preemiaid ligi 30 miljonit eurot vähem ehk kasvas võrreldes eelmise perioodiga ligi 37%. Elukindlusturu kiire kasvu taga antud aastatel oli peamiselt majanduse stabiilne ja kiire kasv (Kindlustuse aastaraamat 2004: 18). Eesti majandust ergutas eelkõige 2004. aastal toimunud ühinemine Euroopa Liiduga, mis muutis Eesti majanduskeskkonna stabiilsemaks ja usaldusväärsemaks. Eesti elukindlustusturgude

kasv jätkus kuni 2007. aastani. Järgnev aasta, mis oli suurelt mõjutatud ülemaailmsest majanduskriisist tõi kaasa inflatsiooni hüppelise kasvu ja ebastabiilse majandusolukorra, mis muutis inimeste tarbimiskäitumist. Inimesed vajasisid likviidsemaid viise rahapaigutamiseks. Kuigi 2009. aastal hinnatõus aeglustus, ei muutnud see fakti, et Eesti elukindlustusseltside poolt teenitud brutopreemiad langesid ligi 52%.

Läti ja Eesti tundsid juba 2007. aastal krediidikriisi mõju, kui antud riikide pangad vähendasid laenude andmist, mis omakorda viis kiire ja järsu languseni kinnisvarahindades. Selle tulemusel vähenesid tunduvalt tarbimine ja investeerimine ning seega ka tootmine. Järgnesid krediidikahjud, mis ähvardasid pangasüsteemi elujõulisust (Åslund 2011: 1). Antud olukord jõudis Leetu ligi kuus kuud hiljem. (Antud seost näitab ka joonis 5). Sellest tulenevalt kasvas Leedu elukindlustusturg ka veel 2008. aasta alguses. Kuigi 2008. aasta lõpuks teenisid kindlustusseltsid kindlustusmakseid koguni 32 % vähem kui 2007 aastal, siis üldine finantskriis mõjutas Leedu elukindlustusturgu tunduvalt vähem kui Eesti elukindlustust.

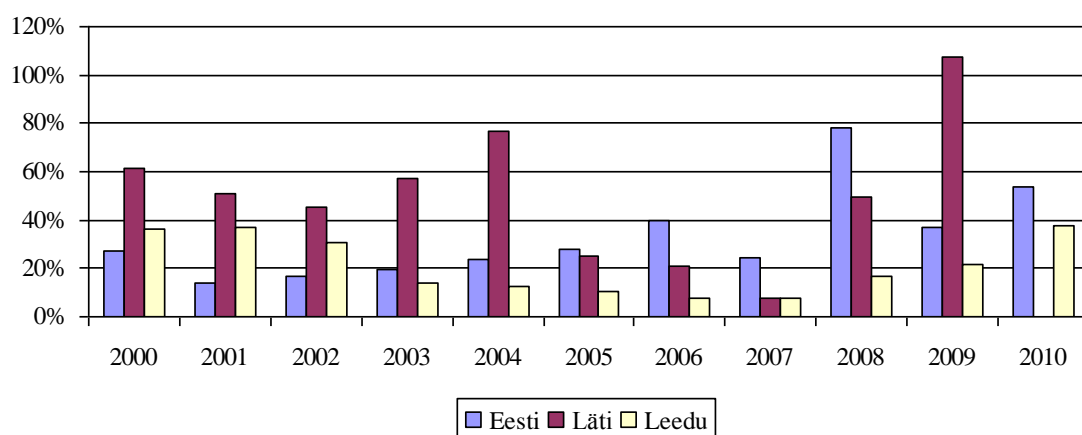
Joonis 6.SKP aastased muutused protsentides aastatel 1998-2010 (autori koostatud lisa 1 põhjal).

Võrreldes Läti elukindlustust kahe teise Balti riigiga on elukindlustusareng olnud suhteliselt aeglane ja seda nii analüüsitava perioodi alguses kui ka lõpus. Antud, suhteliselt aeglase arengu põhjuseid võib olla mitmeid. Lätis pakutavaid kindlustusliike on kokku kõigest 3: elukindlustus, tervisekindlustus ja õnnetusjuhtumi kindlustus.

Selgituseks tuleb öelda, et Läti *elukindlustus* hõlmab kapitalikogumiskindlustust, pensionikindlustust kui ka investeerimisriskiga elukindlustust.

Läti elukindlustuse peamiseks sarnasuseks teiste Balti riikidega on see, et elukindlustuse areng kiirenes just pärast 2004. aastat, kui ühineti Euroopa Liiduga. Vaadates joonist 3. on näha, et Läti majandusareng kiirenes Euroopa Liiduga ühinemisel ning oli aastatel 2004-2007 võrreldes teiste analüüsitava riikidega kõige kiirem. Samas 2007. teisel poolaastal purunenud kinnisvaramull, mis väljendus nõudluse kiires vähenemises ning hindade languses, tõi kaasa Lätis Balti riikidest kõige suurema majanduslanguse (Läti elamispindade kinnisvaraturu...2008: 1). Läti järsk majanduslangus oli peamiselt tingitud riigieelarve defitsiidist, mis oli eksisteerinud ka enne ülemaailmset finantskriisi ennast (Eesti majandus 2010). Kuigi Läti majanduskriis oli kolmest Balti riigist kõige suurem (näiteks võib tuua 2009. aasta, millal majandus langes ligi 18% ning töötute osakaal küündis 20%-ni) mõjutas see sealset elukindlustusturgu suhteliselt vähe. Peamiseks põhjuseks, miks Läti elukindlustusturg suhteliselt vähe langes peitub arvatavasti selles, et elukindlustusega seotud inimeste osakaal on olnud suhteliselt väike.

Samuti üheks väga tähtsaks kindlustusnäitajaks on kahjus. Kahjususe all mõistetakse makstud nõuete suhet kogutud kindlustuspreemiasse. Elukindlustuse puhul on kindlustuspreemiate ja nõuete seos oluline nii kindlustusvõtjatele kui ka kindlustusandjale. Kindlustatu eeldab, et hüvitised, mida ta kindlustusandjalt saab on vähemalt sama suured kui kindlustuspreemiad, mida ta kuni hüvitise väljamaksmiseni tasub. Kindlustusandja peab kindlustusmaksete ja hüvitiste suuruse suhte kindlaksmääramisel arvestama lisaks kindlustuslepingu sellele tahule ka kindlustatute kogumiga seotud kindlustusmatemaatilisi arvutusi oodatava eluea, sealhulgas surmaga lõppevate õnnetuste riski kohta. Lisa tulu teenib kindlustusandja kindlustuspreemiate saamise ja hüvitise maksmise vahepeal, investeerides osa teenitud kindlustuspreemiatest. Investeerimisest saadud tulu mõjutab kindlustusandja poolt kindlaksmääratavat kindlustuspreemiate ja hüvitiste suurust (Euroopa liidus kasutatava... 2010: 3). Järgnev joonis 7 annab ülevaate brutopreemiate ja nõuete seostest Balti riikides.

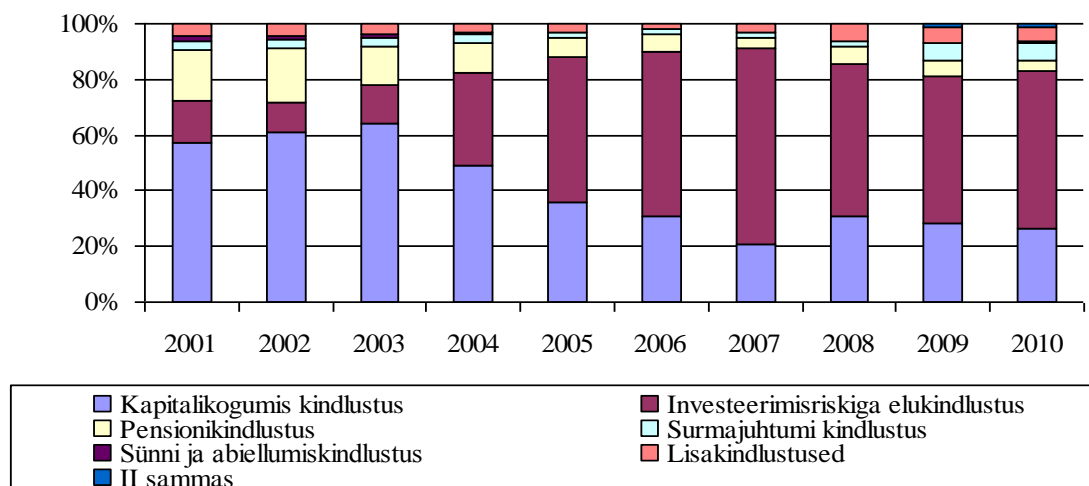
Joonis 7. Nõuete osakaal teenitud brutopreemiast Balti riikides aastatel 2000-2010. (autori koostatud lisa 7 põhjal)

Antud joonis neli näitab, et kuni 2004. aastani oli suurima kahjususe tasemega Läti elukindlustusturg. Äkiline langus toimus 2005. aastal, kus antud suhe langes alla 25%. Aastatel 2005-2008. oli nõuete osakaal teenitud brutopreemiast suurim Eesti elukindlustusturul. Kõige madalama kahjususe tasemega Balti riik on olnud Leedu, kelle kahjususe tase vahemikus 2003-2008. jäi alla 20%. Antud jooniselt on näha, et ülemaailmsest finantskriisist mõjutatuna tõusis nõuete osakaal brutopreemiast kõigis Balti riikides. Antud trend on seletatav sellega, et majanduslikult rasketel aegadel, inimesed loobuvad elukindlustusest, seega brutopreemiade kogusummad vähenevad.

Erinevaid elukindlustusturge iseloomustab kindlustusportfelli jagunemine erinevate kindlustustoodete vahel. Mida rohkem on erinevaid teenuseid, mida klientidele pakkuda, seda suurem on tõenäosus, et inimesed seda teenust ka kasutavad. Eesti elukindlustusportfell on suhteliselt sarnane Leedu elukindlustusportfelliga. Eesti ja Leedu kindlustusportfelli kuuluvad kapitalikogumiskindlustus, pensionikindlustus, investeerimisriskiga kindlustus, surmajuhtumikindlustus ja lisakindlustused. Samu teenuseid pakutakse ka Läti elukindlustusturul, kuid nagu eelnevalt mainitud on need jagatud kolme gruppi : elukindlustus, tervisekindlustus ja õnnetusjuhtumi kindlustus.

Analüüsidest Eesti pakutavaid elukindlustusliikide tähtsust kogu elukindlustusest näitab joonis 8, et kaheks kõige populaarsemaks kindlustusliigiks Eesti kodanike seas on olnud kapitalikogumiskindlustus ja investeerimisriskiga elukindlustus. Antud kindlustusliikide

populaarsus võib tingitud olla ka tulenevatest maksusoodustustest, mis oleneb nii kindlustuslahendusest kui ka rahakasvatamise perioodist.

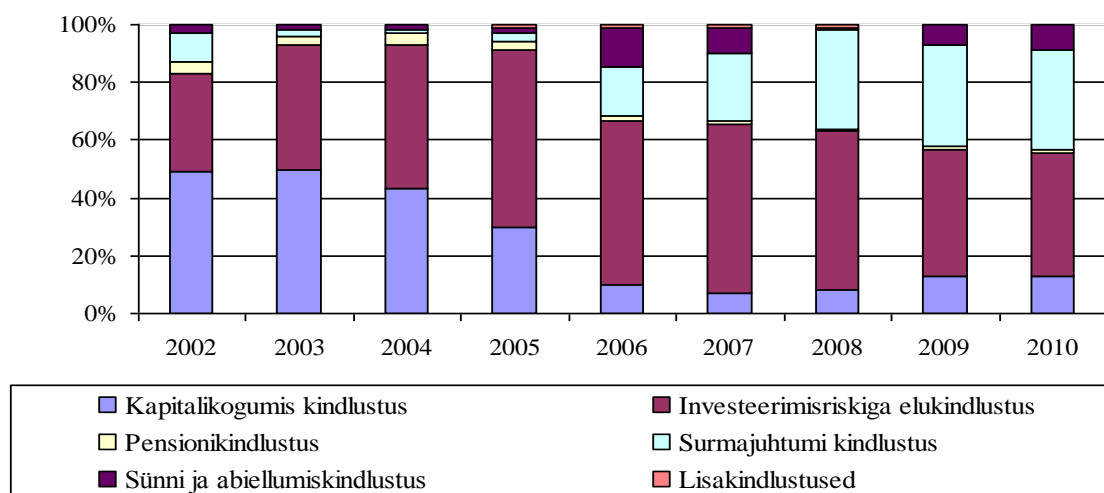

Joonis 8. Eestis pakutavate elukindlustusliikide osatähtsus kogutud brutopremiatest aastatel 2001-2010 (autori koostatud lisa 8 põhjal)

Kui vaadata erinevate kindlustusliikide osatähtsuse muutust kogu elukindlustusest Eestis aastatel 2001-2010, siis on näha kahte peamist seaduspärasust. Esiteks kapitalikogumiskindlustuse tähtsus on langenud investeerimisriskiga elukindlustuse kasuks ning pensionikindlustuse osakaal on langenud ligi neli korda. Pensionikindlustuse osakaalu langus tuleneb sellest, et kapitalikogumiskindlustuse ja investeerimisriskiga elukindlustuse maksed on suurenenud, mis kokkuvõttes on proportsionaalselt vähendanud pensionikindlustuse osatähtsust. Pigem võib väita, et nõudlus pensionikindlustuse järele on suurenenud, kuna inimesed mõistavad, et riigipoolne pension ei taga piisavat heaolu.

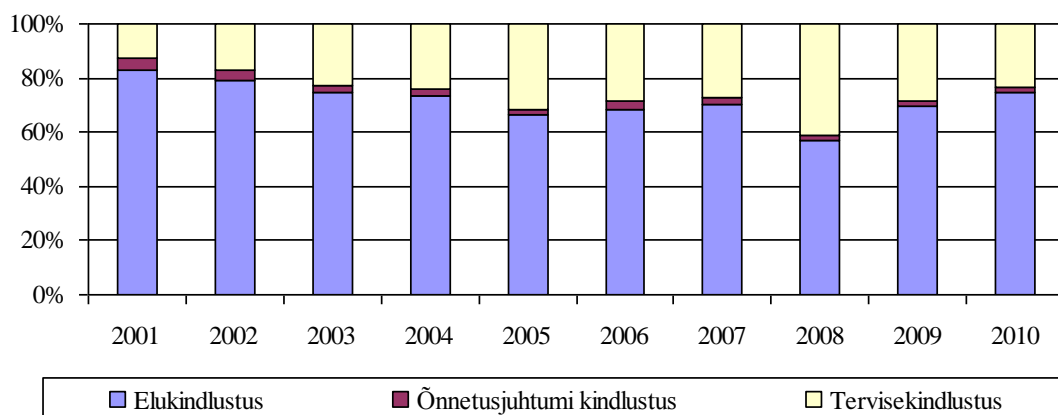
Investeeringuriskiga elukindlustuse eelis kapitalikogumiskindlustuse ees on see, et kliendil on võimalik ise kokku panna tema investeerimiseesmärkide ning riskitaluvusega sobiv portfelli, millest hiljem sõltub tema elukindlustuslepingu väärtus. Seega on investeerimisriskiga elukindlustus kliendi jaoks atraktiivsem, kuna heade investeeringute korral võib antud elukindlustuslepingu väärtus olla kordades suurem kui kapitalikogumiskindlustuse puhul. Samuti kui vaadata joonist 5 ja 6 siis võib tuua teatud paralleele majanduskasvu ja investeerimisriskiga elukindlustuse tähtsuse kasvu vahel. Näiteks aasta 2007 millal Eesti majandus oli oma haripunkti oli ka investeerimisriskiga

elukindlustuse tähtsus elukindlustusest kõige suurem. Majanduslangusega langes ka investeerimisriskiga elukindlustuse osakaal ning suurenes kapitalikogumiskindlustus, mis võrreldes investeerimisriskiga elukindlustusega on kliendile vähem riskantne.

Joonis 9. Leedus pakutavad elukindlustusliikide tähtsus kogu elukindlustusest aastatel 2002-2010 (autori koostatud lisa 9 põhjal)

Sarnaselt Eestile on muutunud ka Leedu elukindlustusliikide tähtsus kogu elukindlustusest. Aastani 2004 oli kindlustusvõtjate kogutud preemiate mahu alusel populaarseim kindlustusliik kapitalikogumiskindlustus. Olukord muutus 2005. aastal kui kapitalikogumiskindlustuse osakaal brutopreemiates kahanes aasta jooksul oluliselt investeerimisriskiga elukindlustuse kasuks. Erinevalt Eestist on Leedus pärast majanduselangust suurenenud surmajuhtumi kindlustuse osakaal.

Joonis 10. Lätis pakutavad elukindlustusliikide tähtsus kogu elukindlustusest aastatel 2001-2010 (autori koostatud lisa 10 põhjal)

Läti elukindlustusliikide tähtsust kogu elukindlustusest on suhteliselt raske võrrelda teiste Balti riikidega, kuna antud riigi elukindlustusportfell on erinev. Seega tuleb Läti elukindlustusliike analüüsida eraldi. Joonis 6 näitab, et läbi analüüsitava perioodi on kõige populaarsemaks elukindlustusliigiks olnud elukindlustus. Kuigi elukindlustuse populaarsus langes kuni 2008. aastani tervisekindlustusekasuks, siis 2010. aasta seisuga on elukindlustus siiski kõige tähtsam elukindlustusliik 75%-iga. Tervisekindlustuse tähtsuse kasvu taga võib olla mitmeid põhjuseid, kuid peamiseks võib pidada seda, et majanduslikult headel aegadel saavad inimesed investeerida rohkem oma heaolusse, samas majanduslikult ebakindlatel olukordadel on see esimene teenus, millest inimesed loobuvad.

Eelnevale tuginedes võib väita, et Leedu ja Eesti elukindlustusturud on suhteliselt sarnased nii pakutavate kindlustusliikide- kui ka kindlustusliikide osatähtsuste jagunemise poolest. Mõlema riigi puhul on kaheks kõige populaarsemaks elukindlustusliigiks kapitalikogumiskindlustus ja investeerimisriskiga elukindlustus. Samuti tegeles 2009 ja 2010 aastal nii Eestis kui ka Leedus viis elukindlustusseltsi. Samas tuleb tõdeda, et kolmest Balti riigist on Eesti elukindlustusturg kõige rohkem arenenud. Eestis jõusolevate elukindlustuslepingute suhe rahvaarvu on märkimisväärselt suurem kui kahes teises Balti riigis. Kui vaadata kindlustusseltside poolt teenitud brutopreemiaid siis on näha, et kuigi Leedu elukindlustusseltsid on teeninud rohkem, on see puhtalt selgitatav sellega, et Leedus elab ligi kaks miljonit inimest rohkem kui Eestis.

2.2. Elukindlustuse prognoosimudel

Regressioonanalüüsi eesmärgiks on uurida Balti riikide elukindlustusearengut mõjutanud tegureid. Teoreetilises osas selgus, et elukindlustuse arengut mõjutavaid tegureid võib olla mitmeid. Varasemalt analüüsitud tegurite põhigruppideks on majanduslikud, sotsiaalsed, poliitilised ning geograafilised. Antud töö puhul pööras autor rohkem tähelepanu majanduslikele teguritele nagu töötuse määr, keskmine palk, miinimumpalk, inflatsioon SKP ja säästmine. Teoreetilisest osast selgus, et kõige enam peaks elukindlustusearengut nendest teguritest mõjutama kodumajapidamiste säästmine.

Kodumajapidamiste säästmine sõltub eelkõige aga sissetulekutest. Seega inimeste sissetuleku ehk alampalga, keskmise palga ning SKP suurenemisega peaks suurenema ka nõudlus elukindlustuse järele. Inflatsioon on lisatud regressioonanalüüsi samuti toetudes Carmichael ja Pomerleano (2002) seisukohale, mis märgib, et inflatsiooni kasv mõjutab elukindlustuse nõudlust negatiivselt. Töötuse määra lisas autor regressioonanalüüsi, kuna viimasest majanduskriisist mõjutatuna on Balti riikide töötuse määr kasvanud märgatavalt, mis omakorda peaks negatiivselt mõjutama elukindlustusearengut. Samuti kaasas autor regressioonanalüüsi sellised tegurid nagu oodatav eluiga ning keskmine haridustase. Antud muutujad on samuti lisatud toetudes Carmichael ja Pomerleano (2002) seisukohale, mis tõdes, et keskmist eluea suurenemist saab tihti ühendada säästmispõhiste elukindlustustoodete nõudluse kasvuga. Samuti pidavat haridustase suurendama nõudlust elukindlustuse järele, kuna mida kõrgem on keskmine haridustase, seda suuremal määral teadvustavad inimesed endale riske, mis neid ümbritseb. Samuti, mida haritumad on inimesed seda teadlikumad ollakse kindlustuse tegelikust vajadusest.

Nende andmete põhjal on koostatud lineaarne regressioonmudel, mis uurib antud tegurite seost elukindlustusettevõtete poolt teenitud brutopreemiatega:

$$Y_t = \beta_0 - \beta_1 X_{1,i} + \beta_2 X_{2,i} + \beta_3 X_{3,i} + \beta_4 X_{4,i} + \beta_5 X_{5,i} + \beta_6 X_{6,i} + \beta_7 X_{7,i} + \beta_7 D_{1i} + \beta_7 D_{2i} + u_i$$

Y - elukindlustuse protsentuaalne brutopreemiate muut võrreldes eelmise perioodiga

X₁ - töötute osakaalu protsentuaalne muut võrreldes eelmise perioodiga

X₂ - keskmise palga protsentuaalne muutus võrreldes eelmise perioodiga.

X₃ - alampalga protsentuaalne muutus võrreldes eelmise perioodiga

X₄ - aastane inflatsioon määr

X₅ - SKP kasvutempo

X₆ - oodatava eluea protsentuaalne muut võrreldes eelmise perioodiga

X₇ - keskmise haridustaseme protsentuaalne muutus võrreldes eelmise perioodiga

u - juhuslik komponent

Kuna tegemist on paneelandmete analüüsiga ehk vaadeldakse erinevusi riikide lõikes, siis lisas autor riikide fiktiivsed muutujad. (üks igale Balti riigile).

Näitajate protsentuaalne muutus on seejuures arvutatud valemiga:

$$g = \frac{Y_t - Y_{t-1}}{Y_{t-1}} \cdot 100\%$$

Enne regressioonanalüüsi toob töö autor tabelitena välja regressioonimudelil kasutatavate muutujate selgitused (Tabel 2) ning antud andmete kirjeldavad statistikud (Tabel 3). Järgnevad tabelid annavad täpsema arusaama regressioonanalüüsis kasutatavatest näitajatest ja nende kirjeldatavatest statistikutest. Muutujate tõlgendused on võetud Eesti Statistikaametist.

Tabel 2. Regressioonanalüüsis kasutatavate muutujate selgitus

Muutujad	Muutujate selgitus
Töötuse määra muut	Töötuse määr on töötute osatähtsus tööjõus. Tööjõud on hõivatute ja töötute koguarv. Töötu on 15–74-aastane, kelle puhul on ühel ajal täidetud kolm tingimust: a) isik on uuringunädalal ilma tööta b) ta on töö leidmisel valmis kohe (kahe nädala jooksul pärast uuringunädalat) alustama tööd palgatöötaja või mittepalgalise töötajana c) ta otsib aktiivselt tööd, s.t isik on teinud konkreetseid samme, leidmaks tööd palgatöötaja või mittepalgalise töötajana eelnenud nelja nädala jooksul (k.a uuringunädal) või on leidnud töö ja asub hiljemalt kolme kuu jooksul tööle.
Keskmise Palga muut	Keskmine palk kuus võrdub kogu palk kuus jagatud vastavate töötajate arvuga, taandatud täistööajale. Aastane keskmine palk on saadud iga kuu keskmine liidetuna ning jagatud 12. kuuga
Miinimum-palga muut	Miinimumpalk on kehtestatud seadusega ja kehtib enamikule täistööajaga töötajatele kogu riigis. Miinimumpalk on brutokuupalk, millest ei ole maha arvatud tulumaks ega sotsiaalkindlustusmaksed.
Inflatsiooni muut	Tarbijahindade harmoneeritud indeksi (THHI) aastakeskmine muutus Tarbijahindade harmoneeritud indeks (THHI) on kavandatud tarbijahindade inflatsiooni rahvusvaheliseks võrdlemiseks.
SKP kasvutempo	Püsivhindades SKP elaniku kohta, kasvutempo ja koguväärtused SKP hõlmab kaupu ja teenuseid, millele on turgu (või millele võiks olla turgu), ning valitsemissektori ja kasumitaotluseta institutsioonide valmistatavaid tooteid.
Oodatava eluea muut	Oodatav eluiga sünnimomendil (0 aasta vanuses) keskmiselt elada jäävate aastate arv elutabeli järgi, kui suremus ei muutuks.
Keskmise Hariduse muut	Vähemalt keskkaridusega täiskasvanute (25–64-aastaste) osatähtsus. Näitaja mõõdab sotsiaal- ja majanduselus osalemiseks vajalikku minimaalset kvalifikatsiooni. Teise taseme ülemise astme haridust saab Euroopa riikides omandada vastavalt riigi haridussüsteemile pärast erineva pikkusega õpiaega

Allikas: Miinimum 2011, Oodatav ... 2010, Püsivhindades ... 2012 Tarbijahindade ... 2010, Tarbijahindade ... 2010, Töötuse ... 2010, Vähemalt ... 2010.

Tabel 3. Analüüsis kasutatud muutujate kirjeldavad statistikud

	Valim	Miinum	Maksimum	Keskmine	Standardhälve
Brutopreemiate muut	33	-58,5%	82,8%	21,3%	37,21%
Töötuse määra Muut	33	-32,53%	150,9%	7,97%	44,91%
Keskmise palga muut	33	-5,5%	29,6%	9,466%	8,49%
Alampalga muut	33	-9,99%	33,33%	10,6%	9,95%
Inflatsioon	33	-1,244	15,250	4,08%	3,63%
SKP kasvutempo	33	-17,95%	12,23%	4,49%	7,56%
Oodatava eluea muut	33	-,99%	1,83%	,47%	,64%
Keskmise hariduse muut	33	-,97%	4,41%	,70%	1,27%

Kirjeldava statistika tabel näitab, et kõikide muutujate korral on valimi suuruseks 33, mis tuleneb sellest, et analüüsiks kasutatakse kolme riigi ja üheteistkümne aasta andmeid. Antud regressioonanalüüsi jaoks on positiivne see, et kõik andmed kolme riigi kohta olid saadaval. Kui vaadelda teisi statistikuid, siis on näha, et keskmine brutopreemiate aastane muut kolmes Balti riigis antud vahemikus (2000-2011) on olnud keskmiselt 21,3%. Antud juhul on ka tegemist kõige suurema keskmise muuduga näitajaga. Kõige vähem on antud vahemikus muutunud keskmine haridustase. Töötuse määra maksimaalne protsentuaalne muut võrreldes eelmise perioodiga on olnud 150%, see tähendab, et töötute osakaal kogurahvastikus kasvas aastaga 2,5 korda. Antud juhul suurenes töötuse määr majanduslanguse tõttu Balti riikides 2009. aastal suhteliselt järsku, mistõttu vastav näitaja nii suur ongi.

Järgnev tabel 4 annab meile ülevaate nähtuste vastastikust sõltuvusest ehk suhtest. Antud juhul näitab esialgne korrelatsioonanalüüs, et vastastikune negatiivne seos on elukindlustusseltside poolt teenitud brutopreemiate ja töötuse määra ning brutopreemiate ja oodatava eluea vahel. Samal ajal keskmise palga ja brutopreemiate ja brutopreemiate ja SKP kasvutempo vahel on positiivne suhteliselt tugev korrelatsioon..

Tabel 4. Korrelatsioonikordajad esialgses mudelis

1		Brutopreemiate muut	Töötuse määr	Keskmine palk	Alampalk	Inflatsioon	SKP kasvutemp	Oodatava eluiga	Keskmine haridus
Brutopreemiate muut	Pearsoni korrelatsioon	1	-,453**	,399*	-,019	-,066	,637**	-,593**	-,253
	Olulisus tõenäosus		,008	,022	,919	,715	,000	,000	,155
Töötute osakaalu muut	Pearsoni korrelatsioon	-,453**	1	,020	-,225	-,227	-,765**	,413*	,358*
	Olulisus tõenäosus	,008		,912	,209	,205	,000	,017	,040
Keskmise palga muut	Pearsoni korrelatsioon	,399*	,020	1	,172	,173	,294	-,268	,139
	Olulisus tõenäosus	,022	,912		,339	,337	,097	,132	,440
Alampalga muut	Pearsoni korrelatsioon	-,019	-,225	,172	1	,606**	,110	,119	-,104
	Olulisus tõenäosus	,919	,209	,339		,000	,542	,508	,563
Inflatsiooni muut	Pearsoni korrelatsioon	-,066	-,227	,173	,606**	1	-,025	,312	-,149
	Olulisus tõenäosus	,715	,205	,337	,000		,889	,078	,408
SKP osakaalu muut	Pearsoni korrelatsioon	,637**	-,765**	,294	,110	-,025	1	-,636**	-,319
	Olulisus tõenäosus	,000	,000	,097	,542	,889		,000	,071
Oodatava eluea muut	Pearsoni korrelatsioon	-,593**	,413*	-,268	,119	,312	-,636**	1	,292
	Olulisus tõenäosus	,000	,017	,132	,508	,078	,000		,099
Keskmine hariduse muut	Pearsoni korrelatsioon	-,253	,358*	,139	-,104	-,149	-,319	,292	1
	Olulisus tõenäosus	,155	,040	,440	,563	,408	,071	,099	

Allikas: autori koostatud tarkvaraprogrammis SPSS

¹ *- oluline olulisuse nivool 0.05; **- oluline olulisuse nivool 0.001

Sõltumatutest muutujatest on korrelatsioonis töötuse määra ning SKP kasvutempo. Töötuse määr on korrelatsioonis oodatava elueaga ning alampalk on tugevas korrelatsioonis inflatsiooniga. Enamus korrelatsioonanalüüsi seostest on loogilised ja kergesti tõlgendatavad. Näiteks töötuse määra ja elukindlustusseltside poolt teenitud brutopreemiate vahel on negatiivne korrelatsioon, mis näitab, et töötuse määra suurenedes vähenevad brutopreemiad. Tugev negatiivne korrelatsioon on töötuse määra ja SKP vahel, mis näitab, et töötuse määra suurenedes väheneb ka SKP. Positiivne, kuid suhteliselt nõrk korrelatsioon on keskmise palga ja brutopreemiate vahel, mis näitab, et keskmise palga suurenedes suurenevad ka teenitud brutopreemiad. Järgnevalt viib töö autor läbi regressioonanalüüsi, mille eesmärgiks on uurida Balti riikides elukindlustust mõjutanud tegureid.

Tabel 5. Elukindlustuse arengutegurite hindamise esialgsed tulemused

Muutuja	Hinnang	Standard- viga	t-statistik	Olulisus tõenäosus	VIF	Tolerance
Konstant	16,590	13,76	1,205	0,240		
Töötute osakaalu muut	-0,145	0,246	-0,592	0,560	4,469	0,224
Keskmise palga muut	1,750	1,323	1,323	0,199	2,478	0,404
Alampalga muut	-0,467	0,674	-0,692	0,496	1,652	0,605
Inflatsiooni muut	-0,03	2,548	-0,001	0,999	3,147	0,318
SKP kasvutempo	0,923	1,625	0,568	0,575	5,542	0,180
Oodatava eluea muut	-18,769	13,220	-1,420	0,169	2,650	0,377
Keskmise hariduse muut	-3,124	5,529	-0,565	0,578	1,813	0,552
D1= Eesti	14,337	14,559	0,984	0,335	1,785	0,560
D2= Läti	2,108	16,265	0,130	0,898	2,224	0,450
Durbin Watson				2,185		
Determinatsioonikordaja R ²				0,574		
Olulisuse tõenäosus				0,014		
Vaatluste arv				33		

Allikas: autori koostatud tarkvaraprogrammis SPSS

Tabel 5 näitab, et algne regressioonimudel, mis hõlmab kõiki muutujaid on oluline usaldusnivool 0,05 kuna $0,014 < 0,05$. Determinatsioonikordaja suuruseks on antud mudelis 0,574, mis tähendab, et mudeli muutujate poolt on kirjeldatud 57,4 % brutopreemiate hajuvusest. Kuna tegemist on aegridade analüüsiga, siis multikollineaarsust näitavad Tolerance $> 0,1$ ja VIF < 100 . Eespool olev tabel näitab, et kõik muutujad vastavad antud nõuetele ning seega puudub mudelis multikollineaarsus. Durbin-Watsoni teststatistik on nüüd 2,185, mis tähendab, et mudelis ei ole autokorrelatsiooni.

Tabel 6. Elukindlustuse arengutegurite hindamise lõplikud tulemused

	Hinnang	Standard- viga	t-statistik	Olulisus tõenäosus	VIF	Tolerance
Konstant	7,316	5,927	1,234	0,226		
SKP kasvutempo	3,133	0,681	4,589	0,00	1,00	1,00
Durbin Watson				2,135		
Determinatsioonikordaja R^2				0,405		
Olulisuse tõenäosus				0,00		
Vaatluste arv				33		

Allikas: autori koostatud tarkvaraprogrammis SPSS

Lõpliku mudelini jõudmiseks kasutas töö autor eemaldamise meetodit, mis tähendab, et mudelist eemaldatakse kõige ebaolulisem muutuja Tabel 6 näitab, et lõplik regressioonimudel on oluline usaldusnivool 0,05. Lõplikus regressioonimudelis ei ole multikollineaarsust ega ka autokorrelatsiooni. Lõplik mudel näitab, et kui SKP kasvab ühe protsendi võrra suurenevad elukindlustusseltside poolt teenitavad brutopreemiad 3,13 protsenti. Sarnaseid tulemusi näitas ka (Han *et al.* 2010: 195) läbi viidud regressioonanalüüs, mille tulemused näitasid, et kui elukindlustusturg kasvab arenenud riikides 1% võrra, suureneb majanduskasv 2,495 protsenti.

Lõpliku mudeli saamiseks tuli esimesena eemaldada inflatsioon. Inflatsiooni ebaolulisust saab seletada läbiviidud intervjuude põhjal, kust saime tead, et kui inflatsioon on madal kasutavad inimesed pigem pangahoiuseid ja inflatsiooni tõustes elukindlustus elavneb just läbi investeerimisriskiga elukindlustuse. Ning kuna vaadeldud vahemikus on inflatsioon olnud suhteliselt stabiilne väljaarvatud 2008. ja 2009. aasta, kus algselt toimus tarbijahindade äkiline tõus ja pärast seda suur langus, ei pruugi inflatsiooni otsene mõju regressioonanalüüsis välja tulla. Kuigi on suhteliselt

huvitav see, et teoreetilises osas selgus, et inflatsioonitõus toob kaasa ebakindluse kasvu ühiskonnas ning selletõttu hakkavad tarbijad otsima lühemaajalisi ning likviidsemaid investeerimisvõimalusi. Seetõttu võib öelda, et antud teoreetiline seisukoht Balti riikide kohta ei kehti. Pärast inflatsiooni eemaldamist otsustas töö autor eemaldada algsesse mudelisse lülitatud riike iseloomustavad fiktiivsed muutujad. Fiktiivsete muutujate eemaldamisel tuleb arvestada sellega, et korruga tuleb eemaldada kõik mudelisse lülitatud fiktiivsed muutujad.

Järgnevalt kujunes kõige ebaolulisemaks muutujaks töötuse määr ning seetõttu otsustas autor vastava muutuja mudelist eemaldada. Seega töötuse määr ei oma olulist tähtsust elukindlustusandjate poolt teenitud brutopreemiatele. Lõplikust mudelist tuli eemaldada ka alampalk, mille olulisus tõenäosuseks oli 0,550. Seega alampalk ei mõjuta oluliselt Balti riikide elukindlustuse brutopreemiate muutumist. Alampalga ebaolulisus regressioonimudelil näitab, et Balti riikides teenitav alampalk on liialt madal, et alampalgaga inimesed saaksid omale elukindlustust lubada. Samuti on see kasvanud kõigis kolmes Balti riigis aeglasemalt kui keskmised brutopalgad (Masso, Krillo: 2010).

Kui regressioonimudelisse oli jäänud neli muutujat, muutus pärast regressioonanalüüsi läbi tegemist kõige ebaolulisemaks muutujaks keskmise haridustaseme muut, mis samuti töö autori poolt mudelist eemaldati. Kuigi teoreetilises osas selgus, et mida haritumad on inimesed seda suurem on nõudlus elukindlustuse järele, kuna inimesed oskavad riske paremini teadvustada. Vaadates meie regressioonanalüüsi ning Balti riikide keskmise hariduse muut, võib märgata, et erinevused riigiti ja aastate lõikes on suhteliselt minimaalsed. Seega saab väita, et kuna keskmise hariduse muut ei ole antud perioodidel eriti varieerunud, ei pruugi antud seos lihtsalt välja tulla. Sarnaselt keskmise haridusega ei ole viimase kümne aasta jooksul oluliselt muutunud ka oodatav eluiga sünnimomendil, mis võib olla ka peamiseks põhjuseks, miks vastav muutuja ei jäänud usaldatavaks usaldusnivool 0,05. Oodatava eluea eemaldamisel jäi ainsaks oluliseks muutujaks usaldusnivool 0,05 SKP kasvutempo. Seega kõigis kolmes Balti riigis mõjutab elukindlustuse arengut autori andmete kohaselt SKP kasvutempo.

2.3. Elukindlustusega seotud inimestega läbi viidud intervjuud

Töö teoreetilisest osast selgus, et elukindlustuse arengut mõjutavad neli peamist tegurite grupp, milleks on majanduslikud, demograafilised, poliitilised ja sotsiaalsed. Töö empiirilisest osast selgus, et kuigi Balti riigid on oma olemuselt suhteliselt sarnased ei ole nende riikide elukindlustused päris samal tasemel. Samas läbi viidud regressioonanalüüs andis meile teada, et kõige rohkem mõjutab elukindlustuse arengut SKP kasvutempo. Nende seisukohtade selgitamiseks viis töö autor läbi kaks intervjuud Balti riikide elukindlustusega tihedalt seotud inimestega. Esimene intervjuu tehti Mandatum Life Insurance Baltic SE Baltikumi tegevjuhi Imre Madisoniga, kes on elukindlustusega seotud olnud viimased kaheksa ja pool aastat. Teine intervjuu viidi Ergo elu- ja ravikindlustuse juhi Taivo Saarega.

Mõlema intervjuueeritava käest küsiti viis küsimust. 1) Milline/Millised tegurid on peamiselt mõjutanud elukindlustuse arengut Balti riikides? (Majanduslikud, sotsiaalsed, demograafilised, poliitilised). Kuidas ja miks just need tegurid?

2) Millised on peamised erinevused Balti riikide elukindlustus turgudel? Millest need tulenevad?

3) Paljud empiirilised uuringud on väitnud, et kõrge inflatsioon vähendab elukindlustuse nõudlust, kas see vastab tõele ka Balti riikides?

4) Kas lisaks eelpoolnimetatutele on ka teisi tegureid, mis on negatiivselt mõjutanud elukindlustuse arengut Balti riikides?

5) Mis eesmärgil sõlmivad inimesed peamiselt elukindlustuslepinguid?

Esimesele küsimusele vastates järjestasid intervjuueeritavad elukindlustuse mõjutegurit suhteliselt sarnaselt. Järgnevas tabelis on näha mõlema vastaja seisukohad, millele järgneb intervjuueeritavate seisukohtade seletus.

Tabel 7. Elukindlustust mõjutavate tegurite järjestus intervjuueeritavate poolt

Imre Madison	Taivo Saar
Majanduslikud	Majanduslikud
Poliitilised	Poliitilised
Sotsiaalsed	Demograafilised
Demograafilised	Sotsiaalsed

Allikas: Autori koostatud intervjuude alusel.

Mandatum Life Insurance AS Baltikumi tegevjuht Imre Saar väitis, et sissetulekute suurenedes suurenevad ka elukindlustusse tulenevad laekumised. Samuti mainis vastaja, et elukindlustuse areng sõltub inimeste säästmise võimalustest ja säästmise harjumustest. Näitena toodi välja, et näiteks 90-ndate aastate alguse, millal inimestel oli suhteliselt raske säästa isegi 100 kr oma igakuisest sissetulekust lapse hariduse jaoks, on praeguseks juba kaugel minevik ning inimestel on kordades rohkem võimalusi. Taivo Saar oli samal seisukohal Imre Saare ning teoreetilises osas läbi jooksnud seisukohaga, et kõige enam mõjutab elukindlustuse arengu inimeste elujärje paranemine ning säästmise harjumused. Järgneva mõjutegurina tõid mõlemad vastajad välja poliitilise mõju elukindlustuse arengule. Imre Saar väitis, et elukindlustuse arengut mõjutab kogu seadusandlus, mis muutub pidevalt aina täpsemaks ja piiravamaks. Mõlemad vastajad tõid välja 2008. aasta, millal võeti vastu uus tulumaksuseadus, mis mõjutas peamiselt investeerimisriskiga elukindlustust. Varasemalt kehtinud tulumaksu soodustus kaotati ning inimeste jaoks muutus elukindlustus vähem atraktiivseks.

Demograafiliste tegurite kohta tõdes härra Madison, et kaasaegne elukindlustusturg on sellisel kujul olnud Balti riikides viimased kakskümmend aastat. Ning kuigi demograafiliste tegurite puhul saab vaadata mitmeid muutujaid nagu suremus või sündimuse kordaja, ei ole need tegurid Balti riikide elukindlustusturul märgatavat rolli mänginud. Samas selgitas härra Madison, et Balti riikide mõistes suuremad katastroofid nagu parvlaev Estonia hukk on mõjutanud oluliselt elukindlustuse arengut. Samas Taivo Saar leidis, et demograafilise tegurid mõjutavad just eriti läbi keskmise eluea pikenemise, mis vähendab riigi võimekust pakkuda pensionit ning seega inimeste ainukeseks võimaluseks on ise säästa.

Küsimusele, mis on peamisteks erinevusteks Balti riikide elukindlustusturgudel, vastas härra Madison, et Eesti elukindlustusturg on kõige paremini reguleeritud, peamiselt sellepärast, et Eesti elukindlustusturg on võrreldes Lätiga ja Leeduga rohkem korrastatud Euroopa direktiividega. Samas kui vaadata elukindlustusturgude suurust, siis Läti elukindlustusturg on võrreldes Eestiga umbes kolm korda väiksem, samal ajal Leedu elukindlustusturg on kaks ja pool korda suurem kui Eestis. Taivo Saar tõi välja, et Lätis ja Leedus on tulumaksusoodustus kõigile kogumiskindlustustele, Eestis ainult pensionikindlustusele. Sellest tulenevalt on Eestis riskikindlustused kiiremas tõus ja

kogumine passiivsem. Samas investeerimisriski lepingute soodustused, mis nüüdseks kaotatud, tõmbasid Eestis antud tooteliini kiiremini käima kui Lätis ja Leedus.

Imre Madison tõi välja ka selle, et üheks suurimaks erinevuseks on see, et kui Eestis sõlmida investeerimisriskiga elukindlustusleping, peab see leping sisaldama ka elukindlustuse kaitset. See aga muudab antud investeerimisviisi klientidele vähem atraktiivseks, kuna sellega kaasnevad rahalised kohustused. Läti ja Leedu elukindlustusturul seesugust kohustust ei ole. Antud erinevus on eksisteerinud juba kaheksa aastat. Samuti tõi härra Madison välja, et eestlasest tarbijakäitumine on mõnevõrra erinev kui lätlastel ja leedukatel. Peamiseks erinevuseks on see, et enamasti investeeritakse suuremaid summasi ning võetakse suuremaid riske, kuid majanduslanguse aegadel loobutakse elukindlustusest kiiremini kui kahes teises Balti riigis.

Läti elukindlustusturu kohta ütles Härra Madison, et Läti elukindlustusturgu on peamiselt mõjutanud pankade väga kõrged hoiuseintressid. Pankade kõrged hoiuse intressid tähendasid seda, et inimestel oli targem raha hoida pangas kui investeerida see läbi elukindlustuse. Samuti ei tule pangahoiustelt maksta tulumaksu, mis on samuti suureks eeliseks. Seega elukindlustusseltsidel oli suhteliselt raske konkureerida pankadega, mis pidurdas elukindlustuse arengut. Alates aastast 2008 on Läti pankade hoiuseintressid samal tasemel Eesti ja Leeduga. Tänu sellele on paranenud ka sealne elukindlustus.

Leedu puhul tõi Härra Madison välja, et antud riigis on kõrgemad teenustasud, millest tulenevalt on ka kasumid ja kasumimarginaalid suuremad kui teistes Balti riikides. Samuti mainis vastaja, et Leedu elukindlustusturu eeliseks on see, et Leedus elab ligi 2 miljonit inimest rohkem kui Eestis ning samuti ka Leedu suurem linnastumine võrreldes teiste Balti riikidega.

Küsites, kas inflatsioon vähendab elukindlustuse nõudlust Balti riikides vastas Taivo Saar, et mitte eriti kuna kliendid loobuvad kogumislepingutest pigem igapäevase rahapuuduse tõttu. Paljudel on pensioniskeemid ainsaks investeeringuks ja seda kasutatakse, niipalju kui seadused võimaldavad. Imre Madison oli samal seiskohal kui Taivo Saar, kuid leidis pigem, et inflatsiooni kasvuperioodidel otsivad inimesed

võimalusi kuidas rahaväärtust suurendada. See paneb neid otsima riskantsemaid investeerimisvõimalusi läbi investeerimisriskiga elukindlustuse. Samuti leidis härra Madison, et kui inflatsioon on madal kasutavad inimesed pigem pangahoiuseid ja inflatsiooni tõustes elukindlustus elavneb just läbi investeerimisriskiga elukindlustuse. Samuti tõi välja, et elukindlustusseltsid pakuvad garanteeritud intressiga elukindlustuskaitset, kus garanteeritud intressiks on 3,5%, mis enamasti katab ära inflatsioonist tulnud rahaväärtuse kaotuse.

Teiste mõjuteguritena tõi Imre Madison välja, et suhteliselt palju oleneb elukindlustuse kasv investeerimisturgudest. Peamiseks seaduspärasuseks pidavat olema see, et kui kukuvad investeerimisturud siis langevad ka elukindlustuse müügiomadused ning vastupidi. Taivo Saar tõi välja, et peamiselt mõjutab elukindlustuse kasvu inimeste vähenemine arusaamine, miks elukindlustust on vaja ning, et elukindlustuse traditsioon Balti riikides on suhteliselt nõrk. Härra Saar rõhutas, et nii-öelda „vana maailma“ mõtlemine tuleb põlvedega, pärast seda kui esmane huvi maise vara vastu on ammendumas. Samuti tõi vastaja sisse mineviku mõjud, kus sotsialismi ajal oli suhtumine oma tulevikku muretum ning mainis, et kakskümmend aastat selle möödumisest on liiga lühike aeg.

Viimasele küsimusele, mis küsis miks inimesed peamiselt sõlmivad elukindlustuslepinguid vastas Imre, et enamasti sõlmitakse elukindlustusleping ikkagi selleks, et tagada kindlustatu surma puhul soodustatud isiku toimetulek või siis säästetakse raha mingi tähtsa sündmuse ootuses nagu lapse kõrgkooliõping või siis pensionipõlv. Samas nentis härra Madison, et kuna tegemist on äriettevõttega, siis nende peamiseks prioriteediks on inimesed, kes on seotud investeerimisriskiga elukindlustusega, kuna seal liiguvad suuremad summad, mis tähendab ka suuremaid preemiaid kindlustusseltsile.

KOKKUVÕTE

Elukindlustuse näol Balti riikides on tegemist vabatahtliku kindlustusega, mille puhul kindlustuslepingu sõlmimine ei tulene seadustest vaid lepingu sõlmimise eelduseks on kindlustushuvi. Elukindlustuse eesmärgiks on kindlustatu või temast majanduslikult sõltuvate isikute tavapärase elustandardi tagamine mingi riski realiseerumisel. Viimase kahekümne aasta jooksul on elukindlustussektor kasvanud oluliseks majandusharuks kogu Baltikumis. Sellele viitab kasvõi see, et inimesed sõlmivad ühe enam elukindlustuslepinguid ning üha enam kasutatakse elukindlustust säästude kogumiseks ja investeerimiseks.

Pärast taasiseseisvumist oli Balti riikide kindlustusturg suhteliselt killustatud, tegutses palju erinevaid eraettevõtetest kindlustuspakkujaid, kellest enamus lõpetasid äritegevuse pankrotiga. Vajalike muutusi tõi kaasa 1990. aasta teine pool, kus hakati ümber kujundama ja reformima finantssektorit, mis muutis selle võrreldes varasemaga tõhusamaks ja töökindlamaks. Selleks ajaks oli Eestis elukindlustus kahjukindlustusest eraldatud, sarnane muutus viidi Lätis läbi 1994. aastal ja Leedus 1996. aastal. Üheksakümnendate aastate teine pool tõi kaasa stabiilsuse Balti riikide elukindlustusturul. Kõigis kolmes Balti riigis tegutses alla kümne elukindlustuse pakkuja, neist kõige tähtsamaks oli *Alte Leipziger Europa*, kes tegutses kõigil kolmes Balti riigis.

2000. aastate algus tõi kaasa elukindlustusturu elavnemise. Elukindlustusseltsid sõlmisid aina enam uusi elukindlustuslepinguid tänu millele suurenesid ka teenitud brutopreemiad. Leedu elukindlustussektor elavnas eriti enne 2003. aastat, millal võeti Leedus vastu uus tulumaksu seadus, mis nägi ette, et kõikidelt lepingutelt, mis sõlmitud pärast 2003. aastat tuleb maksta tulumaksu. Järjekordne kiirenemine toimus Leedu elukindlustusturul pärast Euroopa Liiduga ühinemist. Euroopa Liiduga ühinemine mõjutas ka Eesti ja Läti elukindlustusturge positiivselt.

Ülemaailme majanduskriis tõi kaasa SKP järsu languse ja ebastabiilse majandusolukorra kõigis kolmes Balti riigis. Kõige enam mõjutas see Eesti ja Läti elukindlustusturge, kuna antud riikide kahjususe tase oli antud kriisi ajal kõige suurem. Näiteks Eestis maksti 2008. aastal ligi 80% teenitud brutopremiatest nõuete katmiseks ning Lätis maksti 2009. aastal üle 100% brutopremiatest nõuete katmiseks. Samal ajal Leedu kahjususe tase jäi alla 40%.

Elukindlustusturgu mõjutavad mitmed tegurid. Nendeks mõjuteguriteks on majanduslikud, demograafilised, sotsiaalsed ja poliitilised tegurid. Majanduslikest teguritest peetakse kõige tähtsamaks kodumajapidamiste säästmist. Kodumajapidamiste säästmine sõltub sissetulekutest ning kui sissetulekud suurenevad muutub ka elukindlustus inimestele aina kättesaadavamaks. Koos sissetulekutega mõjutab elukindlustuse arengut ka inflatsioon ning majanduslik ebastabiilsus. Teoreetiliste seisukohtade ja varasemate empiiriliste analüüside kohaselt vähendab kõrge inflatsioon nõudlust elukindlustuse järgi. Samas läbi viidud intervjuust Mandatum Life Insurance Baltikumi tegevjuhiga selgus, et pigem mõjutab inflatsioon elukindlustuse arengut positiivselt, kuna enamasti inflatsiooni kasvuperioodidel otsivad inimesed võimalusi kuidas raha väärtust suurendada, mis suurendab nõudlust investeerimisriskiga elukindlustuse järele. Intervjueeritav leidis, et kui inflatsioon on madal kasutavad inimesed raha kogumiseks pangahoiuseid kuid inflatsiooni tõustes elukindlustus elavneb just läbi investeerimisriskiga elukindlustuse.

Demograafilistest muutustest mõjutab elukindlustuse arengut rahvastiku keskmise vanuse kasv ja noorte osatähtsuse pidev vähenemine kogu rahvastikust. Pidev eluea kasv mõjutab just eriti säästmispõhiste elukindlustustoodete nõudluse kasvuga. Samuti võib tähtsaks demograafiliseks teguriks pidada haridust, kuna haritud inimesed on rohkem riskikartlikud ja seetõttu rohkem teadlikud kindlustuse vajadusest. Sotsiaalsetest teguritest mõjutab elukindlustuse arengut peamiselt religioon. Erinevat religiooni inimesed suhtuvad erinevalt kindlustamisse. Erinevus tuleneb sellest, et erineva religiooni esindajad on erineva riskitunnetusega ning tänu sellele on paljudes riikides kohandatud kindlustustooted usule vastavaks.

Läbi poliitika saab elukindlustust mõjutada läbi maksupoliitika, seaduste ning turu konkurentsikontrolli. Valitsused saavad määrata, kas lastakse turule välisettevõtteid või

ei lubata. Paljud empiirilised leiavad, et poliitilisel keskkonnal on oluline positiivne mõju elu- ja kahjukiindlustuse arengule.

Nüüsamuti nagu majandustegurid mõjutavad elukiindlustuse arengut, mõjutab elukiindlustus majandusarengut. Teadupärast on elukiindlustus osa finantssektorist, mis mõjutab majandusarengut läbi säästude mobiliseerimise, riskide leevendamise. Samuti leevendab kiindlustustegevus riigieelarvele langevat survet ning mobiliseerib majapidamiste sääste.

Regressioonanalüüsis, mis viidi läbi tarkvarapaketi SPSS, selgus, et elukiindlustusseltside poolt teenitud brutopreemiad sõltuvad Balti riikides SKP kasvutempost. Autor kasutas regressioonanalüüsis kokku seitset muutujat, milleks olid töötuse määr, alampalk, keskmine palk, inflatsioon, oodatav eluiga, keskmine haridustase ja SKP. Tulemus oli suhteliselt ootuspärane, sest majanduse kasvades suurenevad inimeste sissetulekud tänu millele inimestele muutub elukiindlustus kättesaadavamaks. Regressioonanalüüsi puhul kujunes üllatavaks see, et ükski teine muutuja ei olnud oluline usaldusnivool 0,05.

Majanduse ja elukiindlustus vaheliste seoste tõttu peaks elukiindlustussektor suhteliselt kiiresti reageerima majandusarengule, antud seost näitas ka regressioonanalüüs. Seetõttu eeldab autor, et stabiilse majanduskasvu korral pöörduvad elukiindlustusseltside poolt teenitud brutopreemiad jällegi positiivseks ning õige pea jõutakse samale tasemele, kus oldi enne 2008. aastat. Töö autor eeldab Läti elukiindlustusturu kiiret arengut, kuna antud juhul on Läti elukiindlustusturg vähem arenenud kui kahes teises Balti riigis. Läti elukiindlustusturg peaks elavdama pankade hoiuste intressimäärade langemist teiste Balti riikide tasemele.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

1. **Arena, M.** Does insurance market activity promote economic growth? A cross country study for industrialized and developing countries, *The Journal of Risk and Insurance*, Vol. 75, No. 4 2008, 921-946 p
2. **Åslund, A.** Lessons from the East European Financial Crisis, 2008–10. Peterson Institute for International Economics. Number PB 11-9. [<http://www.iie.com/publications/pb/pb11-09.pdf>] 15.03.2012
3. **Bokans, J.** Life Insurance Market Development in Baltic Countries. [<http://www.oecd.org/dataoecd/57/4/1868447.pdf>]. 28.01.2012
4. **Bracey, P. Gunatilake, H. Hasan, R. Huang, B. Jiang, Y. Khan, M. E. Khor, N. Martin, A S. Niimi, Y. Zhuang, J.** Financial Sector Development, Economic Growth, and Poverty Reduction: A Literature Review. ADB Economics Working Paper Series No. 173. 2009, 46
5. **Browne, MJ. Kim, K.** An international analysis of life insurance demand. *Journey of Risk Insurance* 60: 1993 616–634
6. **Carmichael, J., Pomerleano, M.** The Development and Regulation of Non-Bank Financial Institutions. The World Bank, 2002, 246 p
7. **David, B.** Kindlustus: põhimõtted ja pratika. Tallinn, Kindlustusinspektsioon, 1996, 270p
8. Earnings in the business economy. Eurostat
[http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Earnings_in_the_business_economy_\(average_gross_annual_earnings_of_full-time_employees\),_2000-2010_\(1\)_\(EUR\).png&filetimestamp=20120104091726](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Earnings_in_the_business_economy_(average_gross_annual_earnings_of_full-time_employees),_2000-2010_(1)_(EUR).png&filetimestamp=20120104091726)] 22.03.2012
9. Eesti finantsinspektsioon [<http://www.fi.ee/>] 18.02.2012
10. Eesti kindlustusseltside liit [<http://www.lkf.ee/index.php?lang=et>] 20.02.2012

11. Eesti Majandus 2001. aastal. Aastaaruanne. Eesti Panga publikatsioonid.
[http://www.eestipank.info/pub/et/dokumendid/publikatsioonid/seeriad/aastaaruanne/_2001/_2.pdf]. 24.02.2011.
12. Eesti Majandus 2002. aastal. Aastaaruanne. Eesti Panga publikatsioonid.
[http://www.eestipank.info/pub/et/dokumendid/publikatsioonid/seeriad/aastaaruanne/_2002/_2.pdf]. 24.02.2011.
13. Eesti Majandus 2003. aastal. Aastaaruanne. Eesti Panga publikatsioonid
[http://www.eestipank.info/pub/et/dokumendid/publikatsioonid/seeriad/aastaaruanne/_2003/_2.pdf]. 24.02.2011.
14. Eesti Majandus 2004. aastal. Aastaaruanne. Eesti Panga publikatsioonid
[http://www.eestipank.info/pub/et/dokumendid/publikatsioonid/seeriad/aastaaruanne/_2004/_3.pdf]. 24.02.2011.
15. Eesti Majandus 2005. aastal. Aastaaruanne. Eesti Panga publikatsioonid
[http://www.eestipank.info/pub/et/dokumendid/publikatsioonid/seeriad/aastaaruanne/_2005/_7.pdf]. 25.02.2011.
16. Eesti Majandus 2006. aastal. Aastaaruanne. Eesti Panga publikatsioonid
[http://www.eestipank.info/pub/et/dokumendid/publikatsioonid/seeriad/aastaaruanne/_2006/_7.pdf]. 25.02.2011.
17. Eesti Majandus 2007. aastal. Aastaaruanne. Eesti Panga publikatsioonid
[http://www.eestipank.info/pub/et/dokumendid/publikatsioonid/seeriad/aastaaruanne/_2007/_17.pdf]. 25.02.2011.
18. Eesti majandus 2010. Tark Investor
[<http://www.tarkinvestor.ee/files/Eesti%20majandus%202010.pdf>] 20.03.2011
19. Eesti Majandus. 2008. aastal. Aastaaruanne. Eesti Panga publikatsioonid.
[http://www.eestipank.info/pub/et/dokumendid/publikatsioonid/seeriad/aastaaruanne/_2008/_17.pdf]. 25.02.2011.
20. Eesti Majandus. 2009. aastal. Aastaaruanne. Eesti Panga publikatsioonid
[http://www.eestipank.info/pub/et/dokumendid/publikatsioonid/seeriad/aastaaruanne/_2009/_17.pdf]. 26.02.2011.
21. Eesti majandusareng 2000-2010. Riigikogu Kantselei õigus- ja analüüsikeskkond. Nr 12. [www.riigikogu.ee/doc.php?164913] 25.03.2012
22. Elukindlustuse liigid [<http://www.minuraha.ee/10471?id=12303>]. 12.02.2012

23. Elukindlustuse liigid ja alaliigid aruannetes. Elektrooniline Riigi Teataja.
[https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/1101/1201/0009/Lisa_28.pdf]. 12.02.2012
24. Finantsinspektsiooni aastaraamatud 2000-2010. Finantsinspektsioon
[<http://www.fi.ee/index.php?id=12641>] 02.03.2012
25. **Gerber, H. U.** Life insurance mathematics. 2nd, expanded ed. Berlin: Springer, 1995, 217 pp.
26. **Han, L. Li, D. Moshirian, F. & Tian, Y.** Insurance development and economic Growth, The Geneva Papers, The Journal of Risk and Insurance, 2007, Vol. 74, No. 3, 637-652
27. **Hussels, S. Zurbruegg, R. Ward, D.** Stimulating the demand for Insurance. *Risk Management and Insurance Review*, 2005, Vol. 8, No. 2, 257-278
28. **Inglis, A-M.** Elukindlustuse Käsiraamat. Äripäeva Kirjastus 2002. 250p
29. Insurance in Baltic Countries. Policy Issues in insurance No7. 2004
30. Insurance in Lithuania 2000. Annual Report.
[<http://www.dpk.lt/en/apzvalga.metines.phtml>] 21.03.2012
31. Insurance in Lithuania 2001. Annual Report.
[<http://www.dpk.lt/en/apzvalga.metines.phtml>] 21.03.2012
32. Insurance in Lithuania 2002. Annual Report.
[<http://www.dpk.lt/en/apzvalga.metines.phtml>] 21.03.2012
33. Insurance in Lithuania 2003. Annual Report.
[<http://www.dpk.lt/en/apzvalga.metines.phtml>] 21.03.2012
34. Insurance in Lithuania 2004. Annual Report.
[<http://www.dpk.lt/en/apzvalga.metines.phtml>] 21.03.2012
35. Insurance in Lithuania 2005. Annual Report.
[<http://www.dpk.lt/en/apzvalga.metines.phtml>] 21.03.2012
36. Insurance in Lithuania 2006. Annual Report.
[<http://www.dpk.lt/en/apzvalga.metines.phtml>] 21.03.2012
37. Insurance in Lithuania 2007. Annual Report.
[<http://www.dpk.lt/en/apzvalga.metines.phtml>] 21.03.2012
38. Insurance in Lithuania 2008. Annual Report.
[<http://www.dpk.lt/en/apzvalga.metines.phtml>] 21.03.2012

39. Insurance in Lithuania 2009. Annual Report.
[<http://www.dpk.lt/en/apzvalga.metines.phtml>] 21.03.2012
40. Insurance in Lithuania 2010. Annual Report.
[<http://www.dpk.lt/en/apzvalga.metines.phtml>] 21.03.2012
41. Islami pangandus. Dolceta.
[http://www.dolceta.eu/eesti/Mod7/sites/eesti_Mod7/IMG/pdf/6islamipangandus_2.pdf] 20.05.2012
42. Kindlustusandjate aruannete vormide ning nende sisu ja esitamise tähtaegade kehtestamine Lisa 28.
[https://www.riigiteataja.ee/akt/1101/1201/0009/Lisa_28.pdf] 28.04.2012
43. Kindlustuse aastaraamat 2000-2005. Finantsinspektsioon.
[<http://www.fi.ee/index.php?id=12640>] 02.03.2012.
44. Kindlustustegevuse seadus. Elektrooniline Riigi Teataja.
[<https://www.riigiteataja.ee/akt/831362>]. 24.02.2011
45. Kogurahvastik. Statistikaamet. [<http://www.stat.ee/29907>] 22.04.2012
46. **Kugler, M. Ofoghi, R.** Does Insurance Promote Economic Growth? Evidence from the UK”, *Working Paper, Division of Economics*, University of Southampton 28p
47. **Lahe, J.** kindlustusõigus, Tallinna Raamatutrükikoda 2007,222lk
48. Latvian Insurance Market in Figures, 2000. Financial and Capital Market Commission. [http://www.fktk.lv/en/statistics/insurance/quarterly_reports/] 22.03.2012
49. Latvian Insurance Market in Figures, 2001. Financial and Capital Market Commission. [http://www.fktk.lv/en/statistics/insurance/quarterly_reports/] 22.03.2012
50. Latvian Insurance Market in Figures, 2002. Financial and Capital Market Commission. [http://www.fktk.lv/en/statistics/insurance/quarterly_reports/] 24.03.2012
51. Latvian Insurance Market in Figures, 2003. Financial and Capital Market Commission. [http://www.fktk.lv/en/statistics/insurance/quarterly_reports/] 24.03.2012

52. Latvian Insurance Market in Figures, 2004. Financial and Capital Market Commission. [http://www.fktk.lv/en/statistics/insurance/quarterly_reports/] 24.03.2012
53. Latvian Insurance Market in Figures, 2005. Financial and Capital Market Commission. [http://www.fktk.lv/en/statistics/insurance/quarterly_reports/] 25.03.2012
54. Latvian Insurance Market in Figures, 2006. Financial and Capital Market Commission. [http://www.fktk.lv/en/statistics/insurance/quarterly_reports/] 24.03.2012
55. Latvian Insurance Market in Figures, 2007. Financial and Capital Market Commission. [http://www.fktk.lv/en/statistics/insurance/quarterly_reports/] 24.03.2012
56. Latvian Insurance Market in Figures, 2008. Financial and Capital Market Commission. [http://www.fktk.lv/en/statistics/insurance/quarterly_reports/] 24.03.2012
57. Latvian Insurance Market in Figures, 2009. Financial and Capital Market Commission. [http://www.fktk.lv/en/statistics/insurance/quarterly_reports/] 24.03.2012
58. Latvian Insurance Market in Figures, 2010. Financial and Capital Market Commission. [http://www.fktk.lv/en/statistics/insurance/quarterly_reports/] 24.03.2012
59. Leedu SKP reaal kasv
[http://www.indexmundi.com/lithuania/gdp_real_growth_rate.html] 24.03.2012
60. **Leetmaa, R., Leppik, L., Tiit, E.** PRAXISE Toimetised Nr 14. Euroopa Liidu ühiste pensionieesmärkide mõju Eesti pensionisüsteemile, 2004, 188p.
61. **Levine, R.** Finance and Growth: Theory and Evidence, in: P. Aghion and S. N. Durlauf, eds., Handbook of Economic Growth, Volume 1A. Amsterdam, 2005
62. Lāti elamispindade kinnisvaraturu ülevaade. Arco Vara
[http://arcovara.ee/upload/turulevaated/EST/Riia_ja_Lti_kinnisvaraturg_Arco_Vara_AS.pdf] 15.04.2012
63. Lāti SKP reaal kasv
[http://www.indexmundi.com/latvia/gdp_real_growth_rate.html] 24.03.2012

64. **M. Adams, J.Andersson, L, Andersson , M, Lindmark.** The historical relation between banking, nsurance, and economic growth in Sweden: 1830 to 1998. University of Wales Swansea working paper, UK 2005;
65. Majandusareng, välismajandus. Rahapoliitiline ülevaade [http://www.eestipank.info/pub/et/dokumendid/publikatsioonid/seeriad/ylevaade/_2005_09/_2.pdf?ok=1] 22.03.2012
66. Majanduse areng. Eesti Panga publikatsioon 2003 [http://www.eestipank.info/pub/et/dokumendid/publikatsioonid/seeriad/ylevaade/_2004_03/_2004_03/_2mar.pdf?ok=1] 24.03.2012
67. **Maurer, K.** Õigusleksikon, 2000, 396p.
68. **Mereste, U.** Majandusleksikon, 2003, 644p.
69. Miinimum palk. Eesti Statistikaamet [http://www.stat.ee/29949] 16.03.2012
70. Oodatav eluiga sünnimomendil. Statistikaamet [http://www.stat.ee/29927] 22.04.2012
71. Pensionikindlustus seadus. Elektrooniline Riigi Teataja [https://www.riigiteataja.ee/akt/833287]. 27.02.2011.
72. Püsivhindades SKP elaniku kohta, kasvutempo ja koguväärtused. Statistikaamet. [http://www.stat.ee/29957] 22.04.2012
73. Sotsiaalse kaitse kogukulutused. Eesti Statistika amet [http://www.stat.ee/29941] 26.03.2012
74. **Staher, K.** Eesti kolmesambaline pensionisüsteem – kas saime, mida tahtsime? [http://www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/itm.php?itemid=960]. 24.02.2011
75. Statistikaamet. Koolinurk [http://www.stat.ee/files/koolinurk/abiks/sonastik/?vaade=print] 18.03.2011
76. Tarbijahindade harmoneeritud indeksi (THHI) aastakeskmine muutus. Eesti Statistikaamet [http://www.stat.ee/29965] 20.03.2011
77. Töötuse määr. Statistikaamet. [http://www.stat.ee/29979] 22.04.2012
78. Vähemalt keskharidusega kogurahvastik. Statistikaamet. [http://www.stat.ee/29937] 22.04.2012

LISAD

Lisa 1. Ülevaate Balti riikide SKP kasvutempo aastatel 1998- 2010

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Eesti	6,7	-0,3	9,974	7,516	7,939	7,559	7,229	9,431	10,562	6,92	-5,064	-13,899	3,105
Läti	4,8	3,253	6,916	8,048	6,474	7,191	8,675	10,602	12,233	9,978	-4,244	-17,955	-0,344
Leedu	7,6	-1,073	3,251	6,736	6,863	10,247	7,351	7,802	7,845	9,8	2,927	-14,742	1,322

Allikas: Eesti SKP ... 2010, Leedu SKP ... 2010, Läti SKP ... 2010.

Lisa 2. Töötute osakaalu muut Balti riikides aastatel 1998- 2010

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Eesti	10,4%	12,7%	13,6%	12,6%	10,3%	10,0%	9,7%	7,9%	5,9%	4,7%	5,5%	13,8%	16,9%
Läti	14,3%	14,0%	13,7%	12,9%	12,2%	10,5%	10,4%	8,9%	6,8%	6,0%	7,5%	17,1%	18,7%
Leedu	13,2%	13,7%	16,4%	16,5%	13,5%	12,5%	11,4%	8,3%	5,6%	4,3%	5,8%	13,7%	17,8%

Allikas: Töötuse ... 2011

Lisa 3. Inflatsioon Balti riikides aastatel 1998- 2010

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Eesti	8,2	3,3	4,0	5,8	3,6	1,3	3,0	4,1	4,4	6,6	10,4	-0,1	2,9
Läti	4,3	2,1	2,7	2,5	2,0	2,9	6,2	6,9	6,6	10,1	15,3	3,3	-1,2
Leedu	5,4	1,5	1,1	1,6	0,3	-1,1	1,2	2,7	3,8	5,7	11,1	4,2	1,1

Allikas: Tarbijahindade ... 2010.

Lisa 4. Balti riikide alampalgad eurodes aastatel 1999-2010

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Eesti	79	89	102	118	138	159	172	192	230	278	278	278
Läti	80	87	111	100	107	121	115	129	172	227	255	253
Leedu	104	112	126	124	125	144	159	173	202	232	232	232

Allikas: Miinimum 2011;

Lisa 5. Jõusolevate elukindlustuslepingute arv kolmes Balti riigis

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Eesti	116 882	128 161	140 809	155 820	168 034	209 534	267 393	293 179	287 315	289 039
Leedu	189 602	233 767	233 565	219 924	249 438	281 389	311 664	349 020	346 440	423 700
Läti	60556	51035	53034	54 842	47 151	64 753	79 294	95 343	78 497	89 540

Allikas: Finantsinspektsiooni aastaraamatud 2000-2010, Insurance in Lithuania 2001-2010, Kindlustuse aastaraamat 2000-2005, Latvian Insurance Market in Figures 2001-2010,

Lisa 6. Balti riikide rahvaarvud aastatel 2000-2010

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Leedu	3620756	3610535	3601138	3592561	3607899	3596617	3585906	3575439	3565205	3555179	3545319
Eesti	1431471	1423316	1415681	1408556	1341664	1332893	1324333	1315912	1307605	1299371	1291170
Läti	2404926	2385231	2366515	2348784	2306306	2290237	2274735	2259810	2245423	2231503	2217969

Allikas: Kogurahvastik 2010

Lisa 7. Balti riikide elukindlustusseltside poole teenitud brutopreemiad ja makstud nõuded eurodes aastatel 1999-2010

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Brutopreemiad Eurodes (Eesti)	5534314	13835786	19449913	33745351	37055879	51538354	83085144	102258638	178952617	76693979	121432133	83085144
Nõuded eurodes (Eesti)	4384595	3733399	2665116	5541140	7158105	12277428	22976238	40462465	44226861	60076950	44546419	44546419
Brutopreemiad Eurodes (Läti)	18450561	7657664	8394312	9359016	11142433	12754623	23318023	33699296	52190938	47955049	37637805	34843285
Nõuded Eurodes (Läti)	5279856	4721574		4232787	6366469	9748095	5773000	7063000	11945009	23868675	40534772	
Brutopreemiad Eurodes (Leedu)	18390959	20451743	24879357	39546421	61775950	68031742	83584337	131139944	228220575	154743976	140118165	157292632
Nõuded Eurodes (Leedu)	9782911	7415013	9222520	12246634	8456905	8630677	8804449	9818119	17840593	26268536	30583874	59227294

Allikas: Finantsinspektsiooni aastaraamatud 2000-2010, Insurance in Lithuania 2001-2010, Kindlustuse aastaraamat 2000-2005, Latvian Insurance Market in Figures 2001-2010,

Lisa 8. Erinevate elukindlustusliikide tähtsus kogu elukindlustusest Eestis

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Kapitalikogumis kindlustus	57%	61%	65%	49%	36%	31%	21%	30%	28%	26%
Investeeringuriskiga elukindlustus	15%	11%	14%	34%	53%	59%	70%	53%	53%	56%
Pensionikindlustus	18%	20%	14%	11%	7%	6%	4%	6%	6%	4%
Surmajuhtumi kindlustus	4%	3%	3%	3%	2%	2%	2%	2%	6%	6%
Sünni ja abiellumiskindlustus	2%	1%	1%	1%	0%	0%	0%	0%	0%	1%
Lisakindlustused	5%	4%	4%	3%	3%	2%	3%	6%	6%	5%
II samm									1%	1%

Allikas: Finantsinspektsiooni aastaraamatud 2000-2010, Kindlustuse aastaraamat 2000-2005

Lisa 9. Erinevate elukindlustusliikide tähtsus kogu elukindlustusest Leedus

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Kapitalikogumis kindlustus	49%	50%	43%	30%	10%	7%	8%	13%	13%
Investeeringuriskiga elukindlustus	34%	43%	50%	61%	58%	60%	55%	44%	43%
Pensionikindlustus	4%	3%	4%	3%	2%	1%	1%	1%	1%
Surmajuhtumi kindlustus	10%	2%	1%	3%	17%	24%	34%	35%	35%
Sünni ja abiellumiskindlustus	3%	2%	2%	2%	14%	9%	1%	7%	9%
Lisakindlustused				1%	1%	1%	1%	0%	0%

Allikas: Insurance in Lithuania 2001-2010

Lisa 10. Erinevate elukindlustusliikide tähtsus kogu elukindlustusest Lätis

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Elukindlustus kokku	4708	5709	7510	8964	16388	23684	36680	33703	27 835	32 845
Elukindlustus	3543	4244	5271	6565	10865	16259	25873	19103	19 332	24 448
Õnnetusjuhtumi kindlustus	196	215	157	230	342	669	708	819	645	703
Tervisekindlustus	542	914	1601	2128	5178	6751	10096	13780	7 858	7634

Allikas: Latvian Insurance Marke in Figures 2001-2010

Lisa 11. Vähemalt keskkaridusega täiskasvanute (25–64-aastaste) osatähtsus aastatel
1999-2010

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Eesti	84,8	86,1	87,1	87,6	88,5	88,9	89,1	88,5	89,1	88,5	92,4	92,6
Läti	83,5	83,2	79,6	82,2	83,2	84,6	84,5	84,5	84,5	85	85,8	86,2
Leedu	84,1	84,2	84,2	84,9	86,1	86,6	87,6	88,3	88,9	90,6	92,1	92,3

Allikas: Vähemalt ... 2010.

Lisa 12. Oodatav eluiga sünnimomendil aastatel 1999-2010

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Eesti	70,4	70,8	70,6	71,1	71,7	72,2	72,8	73,1	73,1	74,3	75,2	76,0
Läti	69,14	70,1	70,3	70,4	70,8	71,2	71,0	70,9	71,2	72,5	73,3	73,7
Leedu	71,8	72,2	71,8	71,9	72,1	72,0	71,3	71,1	70,9	72,0	73,2	73,5

Allikas: , Oodatav ... 2010

Lisa 13. Aastane keskmine palk eurodes aastatel 1999-2010

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Eesti	3396	3887	4343	4778	5278	5658	6417	7212	8688	10045	9492	9712
Läti	3020	3247	3426	3523	3515	3806	4246	5211	6690	8676	8728	8596
Leedu	3250	3591	3726	4046	4195	4367	4770	5543	6745	7394	7406	7234

Allikas: Earnings in ... 2010

SUMMARY

THE RELATION BETWEEN LIFE INSURANCE AND ECONOMY IN THE BALTIC STATES

Sander-Mel Mellikov

Life insurance market in the last forty years has become one of the most important parts of the financial sector. Also it is the main source for financing investments. In law and economics, insurance is a form of risk management primarily used to hedge against the risk of a contingent, uncertain loss. Insurance is defined as the equitable transfer of the risk of a loss, from one entity to another; in exchange for payment. Several studies have also shown that the development of life insurance has a significant effect on economic development and growth.

The aim of the research is to explore the links between economy and life insurance sector and to find out the main factors that influence the development of life insurance in the Baltic States. The research tasks are to explain the nature and the concept of life insurance. Also to dissert the main factors affecting the development of life insurance. Provide an overview of the main researches that have been made about life insurance and the links between the development of life insurance and economic growth. To compare the differences between Estonian, Latvian and Lithuanian life insurance sector. Through regression analyses and interview find out the main factors of development in Baltic States life insurance market.

After regaining independence in 1991 the Baltic Insurance market was relatively fragmented with a wide range of private insurance providers. Most of those providers ended their business with bankruptcy. Necessary changes in financial sector were made in second half of the 1990 which made it more efficient and reliable. By that time life insurance in Estonia was separated form non-life insurance, similar changes were made

in Latvia in 1994 and in Lithuania in 1996. Life insurance market in the late nineties was quite stable. In all of the Baltic States there were less than ten life insurance providers, the biggest life insurance provider was *Alte Leipziger Europa* that was represented in all three countries.

The beginning of the 2000 led to revival of the life insurance in Baltic States. Life insurance companies signed more contracts which also raised the cross premiums. Lithuanian life insurance market really came to life before 2003, when the new income tax act was adopted. As a result people started to buy new life insurance contracts because all contracts made before 2003 had tax incentives. Next major boost in Lithuanian life insurance market came in 2004 as Lithuania joined European Union. Estonian and Latvian life insurance sector was also influenced by joining the European Union. Global financial crises had a major impact on GDP and the economic stability. Unemployment rate grew rapidly and inflation was unstable in all Baltic countries. Estonian and Latvian insurance market were most affected from financial crises. For example in 2008 Latvian life insurance companies paid more than 100% of their gross premiums for insurance claims, in Estonia life insurance companies paid about 80% of their incomes for claims. As for Lithuania the ratio was about 40%.

There are many factors that affect the development of life insurance. These factors include economic, demographic, social and political factors. For economic factors, the most important one is household savings. Household savings depend on earnings so as the earnings increase, life insurance becomes more accessible. Also many researches indicate that inflation has a major negative affect on demand of life insurance but the interview with the Executive Director from Mandatum Life Insurance AS indicated that in Baltic States inflation has a mainly positive effect on life insurance. Usually when inflation is high people opt invest their money through life insurance companies.

The development of life insurance is affected by aging of population. Constant growth of life expectancy increases the demand for life insurance. Education might also be considered important for insurance sector because highly educated people are more risk averse and so are more aware of the importance of insurance. From the social factors life insurance is most affected by religion. People from different religions have dissimilar attitudes toward insurance. The difference derives from the fact that

representative's from various religions have different risk perceptions and due to that in many countries insurance products have been made in consideration of religion.

Life insurance can also be affected by tax policy, laws and market competition control. Governments can control if foreign businesses can enter the market or not. Many of the practitioners find that the political environment has an important positive effect on the development of life insurance.

Analyzing the regression model in the computer software SPSS revealed, that insurance bonuses are affected mostly by GDP. That outcome is logical, because as the economy grows people start to make more money and that makes life insurance more accessible. The other variables used in regression analyze were life expectancy at birth, unemployment rate, inflation, average income, minimum income and the average level of education.

The relation between life insurance and economy shows that, life insurance market responds relatively quickly to economic development. Therefore the author assumes that if the stable economic growth continuous in Baltic countries, gross premiums earned will also rise and reach the level where it was before the year 2008